

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עידה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית פרשת

וישלח תשב"ז (חלק א)

ביאור ענין מלחמת פני יעקב עם אנשי שכם

- פלוגת הרמב"ם והרמב"ן בענין "הדינין" שנצטוו בני נח • ביאור איך הסכימו כל אנשי שכם ליכנס בסכנה ולמול עצמם • עשו הרשע סירב למלול עצמו • פלוגת רש"י ורמב"ן אם האומות היו גדורים אז מעריות • גודל כח יצרא דעבודה זרה בזמן בית ראשון • נועם אלימלך: כל זמן שבעלי עבירה הם בעולם מזיקים לישראל בהרהורים רעים • אריה"ק: ע"י מעשה שכם הוציאו משם נשמת רבי חנינא בן תרדיון • פרקי דרבי אליעזר: אסנת היתה בת דינה • על ידי יהושע בן נון הבא משבט אפרים נמשך מסורת כל התורה • אריה"ק: איוב גלגול תרח, ולכן נתפסר כדי לפרק טומאת תרח • השתלשלות מלכות בית דוד היה סוד כמוס במשך כמה דורות, שבזה טמון נשמת משיח בן דוד •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ב לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

הקונטרסים שיצאו בשנים שעברו אין רשות להעתיקם ולהפיצם ושארית ישראלי לא יעשו עֲוֹלָה, וכבר נאמר וְאֵל תִּשְׁכַּח בְּאַהֲלֵיךָ עֲוֹלָה (איוב יא, יד).

צו מנדב זיין לרגל א' שמחה א' יאַרצייט רופט: 1-718-388-5519

לשון קדשו - קונטרס ריד (חלק א) (21 מינוט מתוך 68) **קלאר** ★ ★ ★

לשון קדשו צענטראלע נומער:

קול אוצר יהודא
ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-3333419
16→1-827.1

ארץ ישראל: 072-3275205
קאנאדא: 438-797-0770
ענגלאנד: 0330-350-3110
פּעקס: 718-650-2970

929-522-1515

דרוק 1 צו הערן די רעקארדינגס: דערנאך **#214**
פאר הערות דרוק 3

צו מנדב זיין דורכ'ן טעלעפאן (דאנעריי): **845-366-2793 #1700**

• ברכת מזל טוב •

הר"ר יצחק שלמה וויינשטאק הי"ו
לרגל נישואי בנו החתן מאיר נ"י
עב"ג בת הר"ר משה סג"ל קרויס הי"ו

הר"ר שמואל דוד בירנבוים הי"ו
לרגל נישואי בתו - עב"ג החתן מאיר נ"י
הר"ר מרדכי שמואל גאנדעל הי"ו

הר"ר יודא קאהן הי"ו
לרגל נישואי בנו החתן יחיאל נ"י - עב"ג בת
הר"ר יואל פאשקעס הי"ו (בן דוד בירד)

הר"ר בעריש שווימער הי"ו (בן ר' אליעזר)
לרגל נישואי בנו החתן יעקב נ"י - עב"ג בת
הר"ר שמואל בנימין הכהן פריעדמאן הי"ו

זכות וברכת רביה"ק זי"ע יחול על ראשם, שיזכו לרוות רב נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בשפע רב עד בלי די

• והם יעלו לזברון •

האשה החשובה צנועה וכשירה, בת קדושים, וראת ה' אוצרה,
נפשה שפכה כמים בתפילה רחל מקבה על בניה לבקש רחמים
מרת דינה רחל ע"ה ב"ר עוזר הכהן ז"ל
אשת הרה"ח ר' אליעזר אבא הערמאן ז"ל
נפטרה י"ז כסלו תשע"ו

לע"נ הרב החסיד ירא שמים מרביס, מלמד תשוב"ר חיובל שנים,
ומדי יום ביומו קיבץ צדקה לעניים ולצרכי שמים
מוה"ר חיים ארי' ז"ל בראווער
בן הרה"ח יחזקאל צבי ע"ה
היה אדוק ומקושר ברביה"ק זי"ע ותורתו היה שגור בפיו
נפטר ט"ז כסלו תשס"ה לפ"ק

קושיות ודקדוקים בענין מעשה שכם

לד

קושיא כב

בפסוק וַיַּעֲנוּ בְנֵי יַעֲקֹב וְגו' "בְּמִרְמָה" וַיְדַבְּרוּ וְגו'. פירש"י "בְּחִכְמָה"

וַיַּצֵּא דִינָה בַת לֵאָה וְגו' לְרֵאוּת בְּכָנֹת הָאָרֶץ, [און] דִּי גֵאֲנַצַּע פִּרְשָׁה. וַיְדַבְּרוּ אֵלָיו בְּמִרְמָה*, זָאָגְט דָּאָרט רש"י, בְּחִכְמָה*. דָּאָס מֵינַט נִישַׁט קִיין מִרְמָה.

לה

וצריך ביאור דסוף סוף למה קוראו הכתוב בלשון מִרְמָה, דמשמע ענין ערמה ורמיה

(כב) נו אודאי איז אזוי, די הייליגע שְׂבָטִים, איז דאָךְ אָודאי איז געווען חֲכָמָה. נאָר וואָס דען, [ועדיין קשה] פֿאַרוואָס דער פסוק רופט עס עפּעס 'דאָךְ' אָן 'מִרְמָה'. [וכמו שהקשה האברבנאל דְּלָמָה יאמר הכתוב לשון בְּמִרְמָה, והוא גִּנּוּת לאנשים צדיקים כאלה, ובודאי לא לרמאות היתה כוונתם, כי אם לקנא קנאת ה']. גם קשה איך פירשו הפסוק היפוך ממשומו, שהכתוב אומר בְּמִרְמָה, ופירשו בְּחִכְמָה. (דברי יואל)].

לו

קושיא כג - מדברי יואל

(כג) [גם ראוי להבין מדוע הוסיפו בני יעקב בְּתַנָּאִם, מה שלא עלה על דעת שכם וחמור אביו לבקש מהם. שהם לא ביקשו אלא וְהִתְחַתְּנוּ אִתָּנוּ וְגו', וְאִתָּנוּ תֵּשְׁבוּ וְהָאָרֶץ תִּהְיֶה לְפָנֶיכֶם שְׁבוּ וסִחֲרוּהָ וְהָאֲחֻזָּה בָּהּ (לד, ט-ו). ובני יעקב הוסיפו לומר וַיִּשְׁכְּנוּ אִתְּכֶם "וְהִיָּינוּ לְעַם אֶחָד" (שם, טז). והגם שלא היתה כוונתם כן באמת, אבל מי בקש זאת מידם להוסיף ולהבטיח מה שלא בקשו מידם, ולאִיזה כוונה עשו כן. (דברי יואל)].

לז

קושיא כד

הראשונים נתקשו לבאר על מה ולמה הרגו בני יעקב את כל עיר שכם, ומה נתחייבו כולם עבור חטאו של שכם בן חמור די גֵּאֲנַצַּע זָאָךְ, דער ענין פֿאַרוואָס מ'הָאָט דאָ גע'הֲרָג'עט [כל אנשי עיר שכם], איז מְחוּלָק אין דעם דער רמב"ן מיטן רמב"ם. (כד) [ווייל אויף דעם] פֿרעגט מען דאָךְ די קשיא, פֿאַרוואָס הָאָט מען גע'הֲרָג'עט די גֵּאֲנַצַּע שַׁטָּט, געטון הָאָט דעך דאָךְ נאָר דער איינער, שְׁכָם [בן חמור, און פֿאַרדעם] הָאָבן זיי גע'הֲרָג'עט די שַׁטָּט?

לח

תירוצין הרמב"ם - על קושיא כד

בן נח מצווה על הדינים, ולדעת הרמב"ם פירשו להעמיד דינים לזון את העוברים על ו' מצות ב"נ, ועל כן היה להם לזון את שכם, וכשלא דנהו נתחייבו כולם בהריגה, דכב"נ אזהרתן זו היא מתתן

דער רמב"ם זָאָגט¹ [דעם טעם], ווייל בן נח איז מְצָוָה על הדינים, [און] ס'איז גִּזְלָה געווען [מה ששלל ואנס לדינה², וגזל הוא אחת משבע מצות בני נח³, ולכן] זענען זיי מְצָוָה

¹ דכתיב (לד, יג) וַיַּעֲנוּ בְנֵי יַעֲקֹב אֶת שְׁכָם וְאֶת חָמוֹר אֲבֵיו בְּמִרְמָה וַיְדַבְּרוּ, אֲשֶׁר טָמָא אֶת דִּינָה אֲחֹתָם. ופירש רש"י: בְּמִרְמָה. בְּחִכְמָה. אֲשֶׁר טָמָא. הַכְּתוּב אֹמֵר שֶׁלֹּא הִיחָה רִמְיָה, שֶׁהָיָה טָמָא אֶת דִּינָה אֲחֹתָם (ועיין בר"ר פ, ח).

² וכן תרגם אונקלוס בְּחִכְמָתָא. וכן ביונתן תרגם בְּחִיבָתָא.

³ ברמב"ם (מלכים ט, יד): וְכִיצַד מְצָוִין הֵן [בני נח] עַל הַדִּינִין [שהוא אחת משבע מצות בני נח], חַיִּיבִין לְהוֹשִׁיב דִּינִין וְשׁוֹפְטִים בְּכָל פֶּלֶךְ וּפְלֶךְ לְדוֹן בִּשְׁשׁ מִצְוֹת אֵלוֹ [שאר ו' מצות], וְלִהְיוֹת אֶת הָעָם. וכן נח שעבר על אחת 'משבע' מצות אלו ירהב בסייף. - ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה, שהרי שכם גִּזְלָה, והם ראו וידעו 'זלא דנהו'.

⁴ דו"ל הרמב"ם (מלכים ט, ט): בן נח חייב על הגזל, בין שגזל [מן] עכו"ם בין שגזל [מן] ישראל, ואחד הגזל או הגונב ממון, או גונב נפש וכו', על הכל הוא חייב, והרי הוא בכלל גזלן, מה שאין כן בישראל. וכן חייב על

געווען [אנשי העיר] אים דין צו זיין. זיי האבן דאך עס געזען ווי חמור'ה האט דאס געטון, האבן זיי אים געדארפט דין זיין [להריגה, וכשלא עשו כן נתייבו כולם בהריגה, כי בבני נח אזהרתן זו היא מיתתן, דחייבין מיתה כשעברו על אחת מהשבע מצות שלהם].

לט

פלוגת הרמב"ן - על תירון הרמב"ם

אבל הרמב"ן חולק על הרמב"ם וסובר דהעמדת שופטים אינו בכלל "הדינים" שהוא מכלל ז' מצות ב"נ באזהרה, ואפילו במצות עשה אין החיוב עליהם רק לומר משפט אמת בשעה שהם דנים, אבל מותרין למנוע עצמן מן הדין, וכן לא נהג בהם מצות לא תגורו מפני איש, שלא לעצור הדברים מלאומם

און אויף דעם זאגט [הרמב"ן], דער רמב"ן קריגט¹ [אויפן רמב"ם].

'קודם' [איז ער חולק, אז] להעמיד שופטים איז דאך נאָר אַן 'עֲשֵׂה', אַודאי זענען זיי מְצוּה אויף דינים, אַז זיי זאָלן נישט [אליין] גזל'ן און ראבעווען [ועל זה הוזהרו בלא תעשה], אָבער להעמיד שופטים איז אַן עֲשֵׂה, און דעם וואָס שטייט [סנהדרין נג.] 'אזהרתן' זו מיתתן², דעם לשון שטייט נאָר ביי א' לֹא תַעֲשֶׂה'.

מ

און 'דערנאָך', מ'געפינט נישט ס'זאָל זיין גאָר אַ חיוב [לכן נח להזדקק לדון העוברי עבירה, ואפילו במצות עשה].

[און] קיין לא תגורו מפני איש³ (דברים א, יז) גייט נישט אָן ביי זיי, ס'איז גאָרנישט קיין חיוב [נאצלם], נאָר אַז ס'קומט זיי אונטער די הענט [והם דנין דין] ברויכן זיי צו זאָגן

פחות משה פרוטה, וכן נח שגזל פחות משה פרוטה ובא אחר וגזלה ממנו, שניהם נהרגין עליה.

¹ ואף שערוית הוא גם כן מכלל שבע מצות בני נח, אבל זהו רק באשת איש, ודינה היתה פנויה ולא אשת איש. ועיין באור החיים הק' (לד, כה).

² רבינו מכנה בכמה מקומות את שָׁכֵם בן חמור על שם אביו חמור, וכן נמצא בספרים, ומהם בכתבי האר"י. וכנראה שהוא על פי סודן של דברים.

³ ברמב"ן (לד, יג) בקושייתו: ורבים ישאלו, ואיך עשו בני יעקב הצדיקים המעשה הזה לשפוך דם נקי. והרב (הרמב"ם) השיב בספר שופטים (הל' מלכים סט), ואמר שבני נח מצוים על הדינים וכו' (כמו שהועתק לשון הרמב"ם לעיל). - ואין דברים הללו נכונים בעיני, שאם כן היה יעקב אבינו חייב להיות קודם וזוכה במיתתם, ואם פָּחַד מהם, למה פָּעַס על בניו (לד, ל), וְאָרַר אֶפֶס [ויחי מט, ז] אחר כמה זמנים, וענש אותם וחלקם והפיצם, והלא הם זכו ועשו מצוה, ובטחו באלקים והצילם.

ועל דעת, הדינין שָׁמְנוּ לבני נח בשבע מצות שלהם, אינם להושיב דִּינִין בכל פֶּלֶךְ ופֶּלֶךְ בלבד, אבל צוה אותם בדיני גנבה ואונאה ועושה ושכיר, ודיני השומרים ואונס ומפתה ואבות נזיקין וחובל בחבירו, ודיני מלוה ולוה ודיני מקח וממכר וכיוצא בהן, כענין הדינין שנצטוו ישראל. ונהרג עליהן אם גנב ועשק, או אנס ופתה בתו של חבירו, או שהדליק גדישו וחבל בו, וכיוצא בהן. ומכלל המצוה הזאת שיושיבו דינין גם בכל עיר ועיר בישראל, ואם לא עשו כן אינן נהרגין, שזו מצות עשה בהם, ולא אמרו אלא 'אזהרה' שלהן זו היא מיתתן, ולא תיקרא 'אזהרה' אלא המניעה 'בלאו', וכן דרך הגמרא בסנהדרין (נח: טז).

ובירושלמי אמרו בדינין של נח, הטה ידנו נהרג, לקח שחד נהרג, בדיני ישראל, כל דין שאתה יודע שאתה שלם ממנו אי אתה רשאי לברוח ממנו, וכל שאתה יודע שאי אתה שלם ממנו אתה רשאי לברוח ממנו. אבל בדיניהם אף על פי שאתה יודע שאתה שלם ממנו אתה רשאי לברוח ממנו. נראה מכאן שרשאי הגוי לאמר לבעלי הדין איני נזקק לכם. כי תוספת היא בישראל לא תגורו מפני איש, אל תכניס דברין מפני איש. וכל שכן שלא יהרג כשלא יעשה עצמו קצין שוטר ומושל, לשפוט את 'אדוניו' [ונשכם וחמור היו ראשי העיר שכם].

ומה 'יבקש' בהן הרב 'חייב', וכי אנשי שכם וכל שבעה עממין לא עובדי עבודה זרה ומגלי עריות ועושים כל תועבות ה' היו, [ואם כן בלאו הכי שפיר היו מחוייבי מיתה מכבד], והכתוב צווח עליהן בכמה מקומות, על הַהָרִים הָרָמִים וְעַל הַגְּבְעוֹת וְתַחַת כָּל עֵץ רִעָנָן וגו' (ראה יב ב), לא תִלְמַד לַעֲשׂוֹת וכו' (שופטים יח, ט), ובגלוי עריות [נאמר] כִּי אֵת כָּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל עָשׂוּ וכו' (קדושים יח, כז). אלא שאין הדבר מסור ליעקב ובניו לעשות בהם הדין.

⁴ דכל אזהרת לא תעשה אף באותן שישראל חייב רק מלקות, כן נח חייב מיתה עליה אם הוא משבע מצות ב"נ.

⁵ שדרשו בגמרא סנהדרין (ז:): שנים שבאו לדין, אחד רך ואחד קשה [גבר אלם], עד שלא תשמע דבריהן, או משתשמע דבריהן ואי אתה יודע להיכן דין נוטה, אתה רשאי לומר להם אין אני נזקק לכם, שמא נתייב חזק

א דין אמת. אבער אז זיי זאלן זיך נישט 'מסלק' זיין, זיי זאלן זיך נישט טארן מסלק זיין מן הדין [זה לא מצינו אצלם].

[און אויף] לפני עור לא תתן מכשל, זענען זיי [אויך] נישט מצוה דערויף.

מא

תירוצי הרמב"ן - על קושיא בר

ולכן מפרש הרמב"ן דהם בלאו הכי נתחייבו על שאר עבירות שהוזהרו עליהם ב"ג, וכדרך הגוים שהם בעלי עבירה, אלא שלא היה מוטל הדבר על בני יעקב לדונם, אבל עתה כשרצו בני יעקב לנקום נקמתם קיימו בהם דין אמת לעונשם כפי המגיע להם על שאר עבירות

איבערדעם זאגט דער רמב"ן^א אן אנדערן דרך.

'זיי' זענען געווען מחוייבי מיתה סיי ווי סיי, [ווייל] זיי זענען געווען עובדי עבודה זרה, און אנדערע זאכן. אזוי ווי 'אלע גוים'.

נאָר וואָס'זשע דען [לא היה מוטל הדבר על בני יעקב לדונם על זה], נאָר פֿאַן מָצָא פֿעל חוב [מקום] לַגְבוּת [אֶת חובו], דורך דעם.

באמת, מ'איז דאָך [דאָס] שוין נישט מצוה געווען [די שבטים] אויף זיי, אַז זיי זאלן זיי דין זיין. אָבער דורך דער מעשה האָבן זיי עס געטון [בכדי לנקום נקמתם, 'והותר' להם לעשות כן עבור שבלאו הכי כבר נתחייבו מיתה על כמה עבירות שבידם]. אזוי זאגט דער רמב"ן.

מב

מה שעדיין קשה לתירוצי הרמב"ם והרמב"ן

[נאָר] דער אָמת איז דאָך שווער ביידע [תירוצים], ס'איז דאָך אַלץ נאָך שווער.

מג

לשיטת הרמב"ם עדיין קשה עוד, דהלא אנוסים היו מלדון את שכם, כי חמור אביו היה שר וקצין העיר, והיה מושל עליהם. והאונם ברבר, בודאי פטור מן העונש

דעם רמב"ם איז פשוט אויך שווער צו פאַרשטיין^ב, [ווייל אפילו] ווען איך זאָל יאָ

ונמצא חזק ורודפו. משתשמע דבריהן ואתה יודע להיכן הדין נוטה, אי אתה יכול לומר להן איני נזקק לכם, שנאמר לא תגורו מפני איש. רבי יהושע בן קרחה אומר, מניין לתלמיד שיושב לפני רבו וראה זכות לפניו וחובה לעשיר, מניין שלא ישתוק, שנאמר לא תגורו מפני איש, רבי חנין אומר לא תכניס דברך מפני איש.

^א שהרי הוא מכלל האזהרות שנאמרו לישראל ולא נאמר זה לבני נח. וכן מבואר בתוספות (עבודה זרה טו: ד"ה לעובר כוכבים), ועיין בזה בשדי חמד (מערכת ו', כלל כו, ס"ק כג).

^ב ברמב"ן שם בתירוצו: אבל ענין שכם, כי בני יעקב, בעבור שהיו אנשי שכם רשעים [בלאו הכי], ודמם חשוב להם כמים [שהותר להורגם על העבירות שלהם], רצו 'להנקם' מהם בחרב 'נוקמת'. והרגו המלך וכל אנשי עירו, כי עבדיו הם וסרים אל משמעתו, ואין חברית אשר נמולו נחשב בעיניהם למאמה, כי היה להחניף לאדוניהם.

ויעקב אמר להם בכאן כי הביאוהו בסכנה, שנאמר (לה, ל) עֲכָרְתָם אֹתִי לְהַבְאִישֵׁנִי. ושם [בפרשת ויחי] אָרַר אֶפֶס, כי עשו חסם לאנשי העיר, שאמרו להם במעמדו [פירוש בפני יעקב] וְיִשְׁכְּנוּ אִתְּכֶם וְהִינֵנוּ לְעַם אֶחָד (לה, טו), והם [אנשי שכם] היו בוחרים בהם, ובעטו [בני יעקב] בדבורם. ואולי ישובו אל ה' [מהעבירות שלהם] והרגו אותם חנם, כי [אנשי העיר] לא הרעו להם כלל, וזהו שאמר (ויחי שם, ה) כִּלְיָי חָקַס מִכְרֵתֵיהֶם.

ואם נאמין בספר 'מלחמות בני יעקב' (הוא ספר הישר), בא להם פחד אביהם כי נאספו שכניו ועשו עמהם שלש מלחמות גדולות, ולולי אביהם שחגר גם הוא כלי מלחמתו ונלהם בם, היו בסכנה, כאשר יספר בספר ההוא. ורבותינו (בראשית רבה פ, י) הזכירו מזה בפסוק אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי (ויחי מה, כב), אמרו נתכנסו כל סביבותיהם להזדווג להם, חגר יעקב כלי מלחמה כנגדן, כמו שכתב רש"י שם.

אבל הכתוב יקצר בזה, כי היה נס נסתר, כי אנשים גבורים היו, וכאלו ודועם הושיעה למו, כאשר קצר הכתוב בענין אברהם באור כשדים, ולא הזכיר מלחמת עֶשָׂו עם החורו כלל. אבל הזכיר כי היה חתת אֱלָקִים על הָעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם (לה, ה), ולא נאספו כולם לרדוף אחרי בני יעקב, כי היו נופלים עליהם כחול אשר על שפת הים לרוב, וזה טעם 'חתת אֱלָקִים', כי נפלה עליהם אימתה ופחד מן הגבורה אשר ראו במלחמה. ולכן אמר (לה, י) וַיָּבֹא יַעֲקֹב לָזֶה הָאָדָם וְכָל הָעָם אֲשֶׁר עִמּוֹ, להודיע שלא נפקד מהם ולא מעבדיהם איש במלחמה.

זאָגן [אז] זיי זענען מ'צוה אויף דינים, [וכפי פירושו של הרמב"ם דהחיוב עליהם להעמיד שופטים ולדון ולהרוג את העוברי עברה], אָבער זענען זיי דען פֿכח געווען [אנשי העיר לעמוד נגד מושל העיר? והלא חמור אבי שכם] ער איז דאך געווען דער ראש, דער שר העיר, האָבן זיי זיך געקאָנט אַקעגן שטעלן?

זיי זענען דאך געווען 'אָנוסים', וואָס האָבן זיי געקאָנט טון. [והאנוס בדבר אין עליו חיוב עונש, וכל שכן בבני נח].²

מד

וגם לשימת הרמב"ן קשה, דסוף סוף אם לא היו בני יעקב מחוייבים לדונם על שאר העבירות, קשה למה הכניסו עצמם בסכנה ליכנס במלחמה זו, וכמו שהקשה להם יעקב באומרו עֲכָרְתֶּם אֶתִּי לְהַבְאִישֵׁנִי וגו' [וְנִאָסְפוּ עָלַי וְהָכֹנִין

[און] דעם רמב"ן'ס פֿשט אז זיי זענען מחוייבי מיתה, מילא 'אלע גוים' זענען מחוייבי מיתה, און פונדעסטוועגן טוט מען נישט, זעט מען דאך, [וואס כן] דאָרף מען דאך דאָס נישט צו זוכן [כי אין הדבר מוטל עלינו, און] אזוי ווי יעקב אבינו האָט געפרעגט עֲכָרְתֶּם [אתִּי לְהַבְאִישֵׁנִי וגו'] [וְנִאָסְפוּ עָלַי וְהָכֹנִין וגו'], מ'טאָר דאך נישט [להכניס עצמו בסכנה, און] אין סומכין על הנס (פסחים סד:).³

ממה נפשך, אַז ס'איז זיי נישט געקומען פאַר 'דעם' קיין מיתה, נו וואָס האָבן זיי געדאַרפט טון וועגן 'עפעס אַנדערש', [דהלא עבור שאר עבירות] זענען דאך 'אַנדערע גוים' אויך אזוי, ל'מאי נפקא מינה [עשו כן רק באנשי עיר שכם].
[על כל פנים] מ'דאַרף דאָס ענין פאַרשטיין.

מה

קושיא כה - מתוך הדרוש

על מה ולמה נאותו כל אנשי שכם למול את עצמם, שהוא ענין של סכנה, ובפרט לזקנים וחלשים (כה) [גם הענין מה שהסכימו כל אנשי העיר שְׂכָם להמול, הוא פלא עצום איך יושג זאת בשכל אנשי שנואלו ונטפשו כל אנשי שכם וקנים עם נערים, להכניס עצמם בסכנה עצומה להמול כל זכר. ומצינו שאמרו חז"ל (נשין נז:)] פֿי עֲלִיד הָרָגְנוּ כָּל הַיּוֹם (תהלים מד, כג) זו מילה, ואלמלי זכות המצוה שמגינה היה חשש סכנה במילה.⁴ ובפרט במילת הזקנים יש סכנה בדבר, וכמו שמצינו במילת אברהם אבינו ע"ה שלהפלגת וקנתו היה עצם המילה בגדר מסירת נפש ונסיון לגביה, ואם כן צריך ביאור למה עשו ככה כל אנשי שכם להכניס את עצמם לסכנת מיתה על לא דבר. וְהָכִי לא הבינו ששכם בן חמור לעצמו הוא דורש, כי חפץ בבת יעקב, וצריך הסבר איך היו שוטים כל כך להסתכן בעצמם ללא תועלת.⁵

והלא לפי הנראה מהפסוקים לא 'הכריחם' שכם למול בעל כרחם, אלא ביקש מהם להסכים לזה ברצונם, ואם כן האיד איך יתכן זה דעיר מלאה רשעים יסכימו מרצונם לקיים מצות מילה ולהיכנס בסכנה (מלשון הדברי יואל).⁶

² וכמו שהקשו עליו בחידושי הר"ן סנהדרין (נו: סוד"ה ויצו), ובגור אריה כאן (לד, יג), ובאור החיים הק' (שם, כה).

³ וכמבואר ברמב"ם (מלכים י, ב): בן נח שאנסו אָנס לעבור על אחת ממצותיו, מותר לו לעבור. אפילו נאנס לעבור עבריו עובד, לפי שאינן מצווין על קדוש השם.

⁴ כמו שמבואר בשו"ת חתם סופר (י"ד סימן רמה). ומביאו רבינו בכ"מ.

⁵ וכמו שאמרו במדרש (בראשית רבה פ, ח), וְיִשְׁמְעוּ אֶל חֲמוֹר וְאֵל שָׁכָם בְּנוֹ וגו', הָיָה חֵד מִנְהוֹן [ושמו מגבאי (רש"י ומתנות כהונה)] נִכְנָס לְעִיר טַעֲוִין מוֹבִלִיתִיהָ, וְאָמַר לוֹ תָא גִזְרִי, וְהוּא אָמַר שָׁכָם נָסִיב וּמִגְבָּאֵי קַטְעִי. והיינו שבלצון אמר להם, שְׁכָם נושא אשה ואשר אכרות ערלתי, בתמיה. (דברי יואל). והדבר יפלא למה לא השיבו כן כל אנשי העיר, כמו שהשיב הך חד מנהון.

מו

קושיא בו

שטייט ווידעראום (לד, כו-כז) נאך די גאנצע וואָס זיי האָבן דאָס געטון [וויקחו שני בני יעקב שמעון וְלוי אָחי דינה איש חרבו וגו' ויהרגו כל זכר. וְאֵת חֲמֹר וְאֵת שָׂכָם בְּנוֹ הָרְגוּ לְפִי חֶרֶב].
[שטייט נאָכדעם] וויקחו אֵת דינה מבית שָׂכָם וַיֵּצְאוּ. בְּנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ עַל הַחֲלָלִים וַיִּבְזּוּ הָעִיר אֲשֶׁר טָמְאוּ אַחֲוָתָם. וְאֵת צֹאנָם וגו' וְאֵת אֲשֶׁר בָּעִיר וְאֵת אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה לָקְחוּ. וְאֵת כָּל חֵילָם וְאֵת כָּל טָפָם וְאֵת נְשֵׁיהֶם שָׁבוּ וַיִּבְזּוּ וגו'.

מז

להבין כפל הלשון, "וויקחו" אֵת דינה מבית שָׂכָם "וַיֵּצְאוּ". דהלא ענין "וַיֵּצְאוּ" מוכן מאליו, ומה בא הכתוב להשמיענו בזה לכאורה [איז שווער].

כו) 'קודם' דאָס איז אַ טאָפלט לשון, "וויקחו" אֵת דינה מבית שָׂכָם, "וַיֵּצְאוּ". זיי האָבן זי 'צוגענומען', און זיי זענען 'אַרויסגעגאנגען'.
אַז מ'גייט אַרויס, האָבן זיי - כ'האָב ממילא צו פאַרשטיין - [אז] זיי האָבן זי נישט איבערגעלאָזט [דאָרט]¹⁰. און ס'איז שוין נישט געווען ביי וועמען [איר איבערצולאָזן, שהרי חמור ושכם כבר נהרגו, ולא היה עוד מי שיעכב אותה שם. ואם כן מיותר אומרו "וַיֵּצְאוּ"].

מח

קושיא בו

גם צ"ב למה נאמר ענין "הציאה" קודם שגמר הכתוב לספר ענין הבזיה של החללים, דלפי סדר הדברים היה ראוי לכתוב הציאה בנמר הענין

כז) און 'דערנאָך', דעס וואָס זיי זענען געווען בָּאוּ עַל הַחֲלָלִים, איז דאָך געווען 'איידער' זיי זענען "אַרויס" [מבתי שכם ושאר אנשי העיר], ווייל ווילאָנג זיי זענען געווען דאָרט [בבית שכם ושאר אנשי העיר להורגם] זענען זיי געקומען עַל הַחֲלָלִים וַיִּבְזּוּ הָעִיר, [און] ווען זיי זענען שוין "אַרויס" [מבית שכם, שזה היה לאחר שכבר הרגום] האָבן זיי שוין דאָך שוין [פאַרלאָזט די הייזער], זיי זענען דאָך נישט 'צוריק' געגאנגען.
[ואם כן צריך ביאור] פאַרוואָס שטייט 'קודם' וַיֵּצְאוּ, און 'דערנאָך' שטייט בְּנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ עַל הַחֲלָלִים. זיי זענען געקומען עַל הַחֲלָלִים.

ער האָט געדאַרפט קודם דאָס אויסצופירן בְּנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ עַל הַחֲלָלִים וַיִּבְזּוּ הָעִיר, און 'דערנאָכדעם' וואָס זיי האָבן דאָס אַלעס געטון [שבזוּ אֵת אֲשֶׁר בָּעִיר] וְאֵת אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה לָקְחוּ, [דאָרט] זאָל ער זאָגן וויקחו אֵת דינה מבית שָׂכָם וַיֵּצְאוּ. פאַרוואָס זאָגט ער דאָס 'פריער'.

מט

קושיא כח

הלא שאלת יעקב היה דאף שהיו מותרין להורגם, מ"מ לא היה להם להכניס את יעקב ואת ביתו בסכנה. וא"כ צ"ב כוונת תשובתם. הַכּוֹזֵנָה יַעֲשֶׂה אֵת אַחֲוָתָנוּ, דהאך מתורן קושית יעקב בזה, והאך הותר להכניס עצמן בסכנה עבור המעשה שכבר נעשה

ווען ער האָט זיי געפרעגט עֲכַרְתֶּם אֹתִי, האָבן זיי געענטפערט הַכּוֹזֵנָה יַעֲשֶׂה אֵת אַחֲוָתָנוּ.

כח) לכאורה פאַרוואָס איז נישט דאָ דאָ [תירוץ על שאלת עֲכַרְתֶּם אֹתִי וגו', דמאמר הַכּוֹזֵנָה יַעֲשֶׂה] ס'איז נישט קיין תירוץ אויף דעם, [ווייל] ס'איז 'דאָך' געווען אַ סכָּנָה [כמו שאמר

¹⁰ דהלא כל עצמם לא נכנסו למלחמה אלא בשביל דינה, שמסרו נפשם עליה כדי להוציאה מידם, וכמו שפירש רש"י (לד, כה) [בפסוק שמעון וְלוי אָחי דינה], דלפי שמסרו עצמן עליה נקראו אֲחֵיהָ. [דברי יואל].

יעקב^י (וכדלעיל באות מד). וישאלת יעקב לא היה שלא עשו כהוגן, אלא דאף שעשו כהוגן לא היה להם להכניס את יעקב ובניו בסכנה, ואם כן צריך ביאור מה ענו לו על זה].

ג

קושיא כט

כט) [גם צריך ביאור למה אמרו הַכּוֹזֵנָה "יַעֲשֶׂה" בלשון עתיד, והלא המלחמה שעשו בני יעקב עם אנשי עיר שכם כבר היה לאחר המעשה של שכם בן חמור]. (התירוץ בדברי רבינו, בסוף אות קל)

נא

קושיא ל

וואָס דער פֿשט איז [פון] הַכּוֹזֵנָה [יַעֲשֶׂה אַתְּ אַחוֹתְנִי] (לד, לא).

ס'שטייט אויכעט אויבן [כעין זה לעיל בהפרשה, כי נבְלָה עֲשֶׂה בִישְׂרָאֵל וְכֵן לֹא יַעֲשֶׂה], איז קודם דער רמב"ן קריגט זיך [דאָרט] מיט רש"י^י, וואָס דאָרט שטייט [ברש"י דהכוונה בזה כי גם האומות] זיי זענען געווען גִּדְוָרִים בַּעֲרִיּוֹת קודם, [ולדברי רש"י מובן יותר מה שהיה להם טענה עליהם הַכּוֹזֵנָה יַעֲשֶׂה אַתְּ אַחוֹתְנִי, כי היה זה עֲוֹלָה גם אצלם. אבל הרמב"ן סובר דהכוונה וְכֵן לֹא יַעֲשֶׂה בִישְׂרָאֵל, אבל האומות היו שטופים בעריות, וא"כ אינו מובן כל כך מה היה הטענה עליהם].

נב

בתרגום יונתן וירושלמי מפרש בתשובת בני יעקב הַכּוֹזֵנָה יַעֲשֶׂה אַתְּ אַחוֹתְנִי, דהכוונה שעשו כן בכדי שלא ידברו מזה בבתי כנסיות ובתי מדרשות שהערלים טמאו את בתי יעקב

[נאָר] דער תרגום יונתן^י זאָגט [אויך אויף] הַכּוֹזֵנָה יַעֲשֶׂה, [דהוא על דרך שאמרו לעיל] נבְלָה עֲשֶׂה בִישְׂרָאֵל. [שיבואו] לְדַבֵּר, מ'וועט דערפון 'רעדן' בְּבֵית פְּנִישְׁתְּהוֹן, דאָס מיינט דאָךְ [אין] די בתי מדרשים.

[און] דער תרגום ירושלמי איז נאָך מוסיף בְּבֵית פְּנִישְׁתְּהוֹן [וּבְבֵית מְדַרְשֵׁיהוֹן], אין די בְּתֵי כְּנִסִּיּוֹת און אין די בְּתֵי מְדַרְשֵׁי וועט מען דערפון 'רעדן' אַז ס'איז אַזוינס געשען מיט בֵּית יַעֲקֹב. [און] ס'איז נישט קיין כבוד.

[ולפי זה מובן הטענה נגדם גם להרמב"ן, כי הם עשו דבר שהוא קלון בין בני ישראל עצמם שידברו על יעקב ובניו].

^י וכן הקשה באור החיים הקדוש (לד, לא) וז"ל: צריך לדעת מה תשובה זו עושה למיחוש יעקב על השמדתו הוא וביתו, והלא אפילו 'לכתחילה' אם שאלו הגוים אחת מהכת 'ויחידה', נותנים אותה להם ולא יהרגו כולן עליה, אפילו בעריות (רמב"ם יסודי התורה ה, ה. ושו"ע יו"ד קנו, א). ומכל שכן בדרך זה, שכבר היה מה שהיה. (דברי יואל).

^י דכתיב (לד, ו): וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן הַשָּׂדֶה וגו' ויחר להם מאד, כי נבְלָה עֲשֶׂה בִישְׂרָאֵל לְשֹׁכֵב אֶת בֵּית יַעֲקֹב, וְכֵן לֹא יַעֲשֶׂה. ופירש שם רש"י: וְכֵן לֹא יַעֲשֶׂה. לענות את הבתולות, שהאומות גדרו עצמן מן העריות ע"י המבול. ועל זה כתב ברמב"ן שם: ולא ידעתי זה, כי הכנענים שטופים בעריות וכו', דכתיב (קדושים יח, כו) כִּי אֶת כָּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵל עָשׂוּ אֲנָשִׁי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לִפְנֵיכֶם, ולא התחילו בהן באותו הדור [של באי הארץ]. ובימי אברהם ויצחק היו יראים פן יהרגו אותן לקחת נשיהם. - אבל וְכֵן לֹא יַעֲשֶׂה נמשך עם [תיבת] 'בִישְׂרָאֵל', כי נבְלָה עֲשֶׂה בִישְׂרָאֵל, וְכֵן לֹא יַעֲשֶׂה וכן לא יעשה 'בהם' - על כן אמר בִישְׂרָאֵל, כי איננה נבלה בין הכנענים. ואונקלוס אמר לֹא כִשְׁר לְאִיתְּעָבְדָא, לומר שהוא אסור, ולכן היא נבלה בישראל.

^י בתרגום יונתן (לד, לא): עֲנִין שָׁמְעוּן וְלִי, לֹא יֵאָדָהוּ מִתְאַמֵּר 'בְּכִנְשֵׁתְהוֹן דִּישְׂרָאֵל' עֲרָלָיִן סאיבו לבתולתא, וּפְלַחֵי צִלְמִין טְנִיפוּ בְּרַתִּיהָ דִּיעָקֹב. אֲלֵהִין פְּדִין יֵאָדָהוּ מִתְאַמֵּר, עֲרָלָיִן אֲתִקְטִילוּ בְּגִין בְּתוּלָתָא, וּפְלַחֵי צִלְמִין בְּגִין בְּרַתִּיהָ דִּיעָקֹב, וְלֹא יִהְיֶה שָׁכֵם בַּר חֲמוֹר מְלַגֵּל בְּמִלְיָה עֲלֵנָא וּכְאִיתָא מִטְעִיָא נִפְקֵת בְּרָא דְלִית לָהּ תְּבוּעָה יַעֲבִיד יֵת אַחֲתָא, אִין לֹא עֲבָדנָא יֵת פִּתְגָמָא הֲרִין.

^כ בתרגום ירושלמי (שם): עֲנִין תִּרִין גִּבּוֹי דִּיעָקֹב פְּתָדָא וְאִמְרִין לִישְׂרָאֵל אַבּוּהוֹן, לֹא יֵאָדָהוּ מִתְאַמֵּר בְּכִנְשֵׁתְהוֹן דִּישְׂרָאֵל וּבְבֵית מְדַרְשֵׁיהוֹן עֲרָלִין סאיבו בְּתוּלָהּ וּפְלַחֵי צִלְמִין בְּרַתִּיהָ דִּיעָקֹב. בְּרַם יֵאָדָהוּ מִתְאַמֵּר בְּכִנְשֵׁתְהוֹן דִּישְׂרָאֵל וּבְבֵית מְדַרְשֵׁיהוֹן, עֲרָלִין אֲתִקְטִילוּ עַל עֵסֶק בְּתוּלָהּ וּפְלַחֵי צִלְמִין עַל דְּסִאיבו לְדִינָה בְּרַתִּיהָ דִּיעָקֹב, דְּלֹא יִהְיֶה שָׁכֵם בַּר חֲמוֹר מְתַגָּא בְּלִבִּיהָ וְאִמֵּר כְּאִיתָא דְלִית לָהּ אֲנֵשׁ תְּבַע עוֹלָבְנָה בִּין אַתְעִבִּיד לְדִינָה בְּרַתִּיהָ דִּיעָקֹב. וְאִמְרִין כְּאִיתָא וְנִי נִפְקֵת בְּרָא מִחֻשָּׁב יֵת אַחֲתָא.

נג

וצריך ביאור למה נקמו שלא ידברו כן "בבית המדרש" דייקא, והלא בדרום בלאו הכי לא היה עוד בית המדרש אחר, ולדורות העתידיים מהו החילוק באיזה מקום ידברו מזה, ולמה חששו יותר על הדיבור מזה "בבית המדרש"

(ל) [אבל עיקר דברי התרגום יונתן וירושלמי צריך הסבר], נו וואָס איז דער פֿשט מ'וועט רעדן, אין די "בתי מדרשים" וועט מען רעדן.

נו 'דעמאלטס' האָט מען דאָך נישט געהאַט קיין בתי מדרשים [אחרים, חוץ משל יעקב והשבטים עצמם]^{כא}, ואם כן על מי חששו 'שידברו עליהם' בבתי מדרשים.

און [אויב די פֿננה איז] אַז מ'וועט 'שפעטער' רעדן [בדורות העתידיים, אם כן] וואָס עפעס דוקא אין בית המדרש וועט מען רעדן? און 'ערגעץ אַנדערש' רעדט מען נישט? וואָס עפעס האָבן זיי געזאָגט אַז מ'וועט רעדן אין די "בתי מדרשים" גראַד^{כב}.

פט

ישוב הקשייות בענין מעשה שכם

הקדמה לישוב קושיא כב-כג
(עד אחר אות קטז)

דער גאַנצער ענין דאָ, מיט דעם גאַנצן ענין פון דעם שְׁכָם [בין חמור].

[הנה] אין פסוק שטייט (לד, כא-כג) דער שְׁכָם האָט דאָ 'איינגערעדט' פאַרן פּאָלק:

הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה שְׁלָמִים הֵם אִתָּנוּ, ס'איז זייער גוט מיט זיי. מְקִנָּהם וְקִנְיָנָם [וְכָל בְּהֶמְתָּם הָלֹא לָנוּ הֵם], אונז זעמיר איינס. אֵת בְּנֵתָם [נָקָה לָנוּ], מ'וועל מיר זיך מְשַׁדֵּךְ זיין מיט זיי. [וְיִשְׁבּוּ בְּאֶרֶץ יִסְחָרוּ אֹתָהּ וְהָאֶרֶץ הַזֶּה רַחֲבַת יָדַיִם לַפְּנִיָּהם] ס'איז דאָ גענוג סְחֻרֹת אין לאַנד וואָס מ'קען זיי געבן. ס'וועט זייער גוט זיין.

[אך בזאת יאתו לנו הָאֲנָשִׁים לְשִׁבְתָּ אִתָּנוּ לְהִיּוֹת לָעַם אֶחָד, בְּהִמּוּל לָנוּ כָּל זָכָר כְּאִשֶּׁר הֵם נְמָלִים], נאָר זאָל זיך יעדער מל זיין.

צ

[קושיא כה]

הוא פלא והפלא על מה ולמה מלו כל בני שכם, והכניסו עצמם בסכנה,

עבור דברי שכם בן חמור שפיתה אותם על זה באומרו כי בני יעקב הם שלמים אתם

די גאַנצע [זאך] איז דאָך עפעס אַ פּאָלא, אַ גאַנצע שטאַט לאַזט זיך אזוי פאַרנאָרן?

פאַרוואָס זענען זיי זיך געגאַנגען מל'ען, [והלא] ס'איז דאָך אַ סְפָּנָה!

[וכן מצינו שדרשו חז"ל (גיטין נז): בפסוק] כִּי עָלִיךָ הִרְגָנוּ כָּל הַיּוֹם (תהלים מד, כג), זו מילה שניתנה לשמונה. ס'איז דאָך אַ סְפָּנָה!

צא

איבערהויפט עלטערע מענטשן איז אויך געווען [בין אנשי העיר, ואצלם בודאי כן] ס'איז אַ סְפָּנָה.

[וכמו שמצינו]^{כג} ביי אברהם אבינו איז געווען אַ מְסִירַת נַפֶּשׁ [אז] ער האָט זיך מל געווען אויף דער עלטער.

^{כא} שכבר היה אז לאחר הסתלקות שם ועבר, כי עבר נסתלק בהיות יעקב בן ע"ט שנה, ונישואי יעקב היה בהיותו בן פ"ד שנה.

^{כב} גראַד. פירוש: דייקא.

^{כג} כמבואר בתנחומא וירא (סימן ג) בתשובת אַשְׁכּוֹל לאברהם על המילה וז"ל: אמר לו אַשְׁכּוֹל, אתה זקן, אם אתה תָּמוּל יצא ממך דם הרבה ולא תוכל לסבול ותמות.

צב

[ואם כן הוא תמוה עצומה] וואָס איז דאָס? פאַר וואָס, פאַר ווען? וואָס האָט זיי עפעס געפעלט ווידער [כדי שיסכימו לזה]? ס'האָט זיי געפעלט צי וואָס?

צג

ואנשי מצרים נמולו בשעת גזירת יוסף רק מחמת הכרח חיותם, בכדי שיהיה להם מזון לאכול. אבל באנשי שכם, מה היה חסר להם בכדי שיסכימו לזה

[ומה שמצינו באנשי מצרים, כי] יוסף הצדיק גזר עליהם ש'ימולו', האָבן זיי טאַקע נישט געוואָלט 'קודם'.

נאָר ס'איז געווען 'פאַר אַין בְּרִיָּה', [ווייל] זיי זענען געשטאַרבן פאַר הונגער, [און] ער האָט געזאָגט איך בין גוֹזֵר אַז מ'מוז, [ורק מחמת הצלת נפשם נתצו להמול].

צד

אַבער דאָ אָט [פאַרוואָס] זאָלן זיי זיך מל זיין, וואָס האָט זיי געפעלט עפעס^{כה}. ס'האָט זיי געפעלט פֿרִינָסָה? ס'שטייט נישט [אזוי, ולמה יתְרצו בְּסֵתם עבור ריבוי ממון]. צי וועגן שידוכים אָז ער וועט זיי געבן? נו זיי האָבן געהאַט 'א' גאַנצע וועלט מיט גוֹיִם' [עס מי להשתדל]. ס'איז [דאָך נאָר] פאַר איין מְשֻׁפָּחָה, יעקב אבינו מיט די קינדער, און ביי זיי וואָס איז 'דאָס' געווען [חשוב, והלא צדיקים אין נחשבים בעיני רשעים].

צה

ס'איז דאָך נישט צו פאַרשטיין מיטן שְׂכָל, אָז א' גאַנצע שטאַט' זאָלן זיך גיין לאָזן פאַרנאָרן? זיי זאָלן זיך גיין איינשטעלן אין א ספֿינָה און זיך מל זיין.

צו

די מִלָּה אַליין איז דאָך א ספֿינָה [פאַר] פאַרשידענע מענטשן, און דאָ איז [יִמְלִין] "כָּל זָכָר" (לה, כד), די 'גאַנצע' שטאַט, 'יעדער' האָט זיך געלאָזט מל זיין.

צז

והלא סתם רָשָׁעִים אינם חפצים בענין המילה, וכמו שמצינו בעשו הרשע, דאָף שנצטוו על זה וגם אביו רצה בזה, עכ"ז סירב מלמול עצמו, וא"כ למה בכאן הסכימו עיר מלא של רָשָׁעִים למול את עצמם [ומצינו כי] עָשָׂו האָט זיך געוואָלט לאָזן מל זיין, שטייט דאָך^{כז}.

וכן בבראשית רבה (מב, ח) בתשובת עֶנְר לאברהם וז"ל: אמר לו עֶנְר, כבר בן מאה שנה אתה, ואתה הולך ומצער את עצמך. [ומקרא יצק אותו למול, כי הוא מלומד בנסים].

^{כד} כמבואר ברש"י מקץ (מא, נה): ויתַעַב כָּל אֶרֶץ מִצְרַיִם. שהריקבה תבואתם שְׁאָצְרו וכו', שהיה יוסף אומר להם שימולו, וכשבאו אצל פרעה ואומרים כך הוא אומר לנו, אמר להם למה לא צברתם כר, והלא הכריז לכם ששני הרעב באים. אמרו לו אספנו הרבה והריקבה, אמר להם אם כן כל יאמר לָכֶם תַּעֲשׂוּ, הרי גזר על התבואה והריקבה, מה אם יגזור עלינו ונמות.

ומקורו בבראשית רבה (צא, ה): כיון שחזק הרעב בארץ, נתקבצו המצרים ובאו אצל יוסף, אמרו לו תנה לנו לחם, אמר להם אֶלְקִי אינו זן את הערלים, לָכוּ וּמוֹלוּ את עצמיכם, ואתן לכם. הלכו אצל פרעה והיו צועקים ובוכים וכו', אמר לָכוּ אֶל יוֹסֵף אֲשֶׁר יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ. אמרו לו, הלכנו אצלו, [והוא] מְדַבֵּר אלינו דברים רָקִים ואומר מולו את עצמכם. אמר להם, שוטים, לא כך אמרת לכם מתחלה, עבדוהו וקנו לעצמכם תבואה, וכי לא היה קורא לכם כל אותן השנים שְׁנֵי הַשָּׁבָע וצוה לכם הָיוּ יודעים שרעב בא, אתם פשעתם בנפשותיכם, מפני מה לא הנחתם בבתיכם תבואה של שנים ושלש וארבע שנים. אמרו לו, כל תבואה שהיה בביתנו הריקבה. אמר להם, לא נשתייר לכם קמח מאתמול, אמרו לו אף פת שהיה בסל הריקב וכו'. אמר להם אם חוזר על התבואה ונרקבת, שמא יגזור עלינו ויהרגנו וכו'. אם יאמר לָכֶם חתכו מבשרכם שְׁמְעוּ לוּ, שנאמר אֲשֶׁר יֹאמַר לָכֶם תַּעֲשׂוּ.

^{כז} ואם כן לא דמי זה למילת אנשי מצרים בימי יוסף.

^{כח} בדעת זקנים לבעלי התוספות (תולדות כה, כה): וַיֵּצֵא הָרָאשׁוֹן אֲדָמוֹנִי. מדרש, כשראהו אביו אמר עדיין לא נבלע בו דמיו, ולא רצה למולו לשמונה ימים, כדאמרין (שבת קלה). גבי מעשה דשתי נשים שבאו לפני נתן הבבלי וכו'. כשעבר שנה או שנתים וראה יצחק שלא החליף מראיתו, ידע שזו תולדתו, ואפילו הכי לא מל אותו, אמר

קודם ווען ער איז געווען קליין נאך [סבור יצחק] איז ער געווען לא נבלע בו דמו, [ווייל] ער איז געווען אדמוני, האט מען געווארט ער זאל גרעסער ווערן. [און] ווען ער איז גרעסער געווארן האט ער זיך שוין נישט געלאזט, [וממילא] איז ער געבליבן אומגע'מל'עט. האט נישט גענוצט גארנישט¹¹.

צח

[און דא] פלוצים, א [גאנצע] שטאט, אזעלעכע רשעים - [זאלן] וועגן יעקב'ס קינדער - אזעלעכע רשעים לאזן זיך פון א נארישקייט [שהטעה אותם שכם בן חמור, שימולו עצם עבור כי בני יעקב שלמים הם אתם].

צט

וכפרט דהלא ידעו דשכם בן חמור רק לצורך עצמו הוא דורש, ואם כן מה להם ולו, שיסכימו ליכנס בסכנה עבור דבריו און פארוואס? ווייל 'דער שכם' האט דארטן, ער האט געטון [מעשה הנבלה], שכם בן חמור.

אזוי ווי דער רמב"ם זאגט¹² [שלכן נתחייבו כל בעלי שכם הריגה, ווייל] זיי האבן דאך געזען וואס ער האט געטון [ולא דנוהו על זה].

מילא האבן זיי דאך געוואוסט [אז] ער מיינט 'זיך', אז ער טוט עס פאר זיינעט וועגן, לעצמו הוא דורש. נו גיי [דו שכם] זיי דיך מל, אז דו ווילסט דאס טון. אבער וואס האסטו פון די גאנצע שטאט? יעדער זאל זיך לאזן 'פארפירן' דערפון?

ק

דער שכל קאן עס נישט באגרייפן¹³, וויאזוי דאס איז א מציאות אז א 'שטאט' זאל זיך לאזן פארנארן, א 'גאנצע שטאט' זאלן זיך אלע גיין מל זיין.

קא

[ישוב קושיא כה]

הגוים כשראו איך שמתגדל ומתקוממם כאן הכלל ישראל ע"י יעקב ובניו, עלה להם הדבר בנפשם למנוע זאת ח"ו נאר וואס דען, די זאך זעט אויס אזוי.

דא איז דאך געווען לעולם, זיי [האנשי שכם] האבן דאך געזען [גדולת] יעקב אבינו מיט די שבטים, און דא וואקסט נאך - זיי זענען דאך אלע געווען גרויסע מכשפים, זיי האבן געזען אלעס - דא וואקסט נאך א דור פון 'אידן' [והעמדת הכלל ישראל].

[און] דאס איז זיי געגאנגען 'בנפשים', [ווייל] דער ס"מ קען דאס נישט פארטראגן. און [חשבו עצות] וויאזוי טוט מען [אז] זיי זאלן זיך אויסמישן [מיט די גוים].

קב

ואם היה מתקיים הדבר כמו שאמרו להם השבטים שאם ימולו יהיו לעם אחד, אז ח"ו לא היתה תקומה להכלל ישראל [און] ווען ס'העט 'אזוי' געווען חלילה [כמו שאמרו בני יעקב (לד, טו-טז) אף בזאת] נאות לכם [אם תהיו כמנו להמול וגו'] וישבנו אתכם והיינו לעם אחד. זיי האבן דאך אזוי געזאגט, מ'וועל מיר זיין איין פאלק.

הואיל ולא מלתי אותו לשמנה כמוני, אמתין עד שיהיה בן י"ג כמו ישמעאל אחי, ואמול אותו. וכשהיה בן י"ג שנה, הוא עכב בעצמו ולא רצה למול, והיינו דכתיב (יחזקאל לה, י) אם לא דם שנאת ודם ירדףך.

¹¹ אף שאביו רצה שימול, וגם נצטוה על זה בהיותו מזרע אברהם.

¹² כדהובא לעיל באות לח (והערה ג).

¹³ פירוש: משיג זיין.

ווען דאָס העט חלילה גיווען געשען, איז אַן עק [חלילה מיטן פֿלל ישראָל], אַרגער ווי דער אַם יבוא עשו אַל המַחנה האַחת, [אשר ביארנו לעיל כי יעקב] ער האָט דאָ מורא געהאַט אַם יבוא עשו אַל המַחנה האַחת, ער וועט דאָ קומען [און] ער וועט זיך וועלן מַתְחִיב זיין [עם יעקב ובניו. און] דאָ וועלן זיי ווערן 'טאַקע איינס', זיי וועלן זיך [אפילו] מַשְׁדֵּךְ זיין, און זיי וועלן ווערן 'זייער גוט' איינער מיט דאָס אַנדערע, [ונכמו שאמר שכם לאנשי עירו] אַךְ נֹאמְתָה לָהֶם וְיִשְׁבוּ אִתָּנוּ (לד, כג).

קג

איז דאָךְ עפעס געווען [דאָ אַ געוואלדיג געשעפט געשטאַנען פאַר זיין].
יעקב אבינו, די הייליגע שְׁבָטִים, האָבן דאָ צוגעזאָגט עפעס 'אַזא מין זאך', מ'זאָל גיין צווישן אַזעלעכע רְשָׁעִים - אַזעלעכע רְשָׁעִים אַרויפֿ - וועלן זיי גיין זיך באַזעצן [מיט זיי, און] זיי ווילן זיך מַשְׁדֵּךְ זיין, און ווערן 'איינס', וְהֵינִנוּ לְעַם אֶחָד.
איז דאָךְ אַן עק חלילה מיטן פֿלל ישראָל, אַזוינס צו זאָגן.

קד

ועל כן כששמע זאת הם"מ, מסר נפשו על הדבר, שיאותו כל אנשי עיר שכם להמול. ושוב אין קושיא למה נתפתו לזה כל העיר, כי בזמן שהבעל דבר מתגבר לקלקל ח"ו את ישראל, אז בכחו לפתות אף לדברים היוצאים מגדר השכל
נו אז דער ס"מ איז אַזוינס געוואָר געוואָרן, [ווי] די הייליגע שְׁבָטִים האָבן זיך 'אַהערגעגעבן' צו'ן אַזא מין זאך, האָט ער 'איינגעלייגט וועלטן' אין דעם, אַז מ'זאָל קאַנען דאָס [להוציא לפועל].

קה

[וממילא] אַז דער בעל דָּבָר פאַרלייגט זיך [איז שוין נישט קיין קשיא וויאזוי אַ גאַנצע שטאָט האָט זיך געלאָזט פאַרנאַרן].
[ווייל] 'ער' קען אַלעס! ער קען אַלעס דורכפירן [להטעות לב בני אדם, אף בדבר היוצא מגדר השכל].

קו

ואצל עשו כשהיה המדובר למול לשם מצוה, שם התגבר הם"מ עליו 'שלא להמול', אבל באנשי שכם כשהיה המדובר לקלקל את הכלל ישראל, אז אדרבה התגבר עליהם שיאותו 'להמול'
פריער [ביי] עשו, [אַז] ער זאָל זיך מל זיין 'לְשֵׁם מִצְוָה', האָט דער בעל דָּבָר נישט געלאָזט. ער [יצחק] האָט טאַקע נישט געקענט [פועל'ן ביי עשו], ער האָט זיך נישט געוואָלט לאָזן.
[אַבער] דאָ אַט [באנשי שכם] האָט דער ס"מ שטאַרק צוגעהאַלפֿן.

קי

וגם מצד המבע, הלא אנשי שכם היו כולם רשעים, והיו רוצים בכך שיעלה בידם לקלקל את הכלל ישראל ח"ו להיות עמהם לעם אחד. ומטעם זה הוא שהתרכז להמול, אבל לא בשביל פתם ריבוי הסחורה או שידוכים עם בני יעקב [און] זיי [האנשי שכם], זיי אַליין [מצד רצון עצמם] זענען דאָךְ געווען גרויסע רְשָׁעִים, [איבערדעם] ווען זיי האָבן 'דאָס' געהערט, אַזא מין "בְּרִאטֵל" ^{לא} [וואָס מ'האָט זיי אָנגעטראָגן], אַז חלילה מ'קאָן פאַרניכטן דעם פֿלל ישראָל!
פאַר 'דעם' האָבן זיי געהאַט "מַסִּירַת נַפֶּשׁ"!

^ל והוא בחלק הדרוש שידפס א"יה בחלק ב' של הקונטרס.

^{לא} פירוש: עסק גדול.

קח

נישט פאר 'דעם', נישט פארן מ'שא ומתן וואס זיי וועלן דארטן 'פארדינען' דורך דעם, צי זיי וועלן זיך קאנען מ'שדך זיין מיט 'נאך א מ'שפחה'.
נאר זיי האבן דאך א קוק געגעבן, דא שטייט דאך עפעס [פאר זיי] א גרויסע זאך וואס מ'וויל דא, [א זאך אויף] וואס זיי האבן מיט מ'סירת נפש געהאפט דערויף, חלילה מ'בטל צו זיין דעם גאנצן כ'לל יש'ראל, ס'זאל ווערן 'איינס' מיט די ר'שעים, "והיינו ל'עם אחד".

פאר אזא מין זאך אז מ'האט זיי געגעבן, [אז] זיי האבן אזוינס גע'פועל'ט ביי די הייליגע ש'בטים, אזוינס האבן זיי גע'פועל'ט [און] דורכגעזעצט, [אז] "והיינו ל'עם אחד". פאר 'דעם' איז זיי כ'דאי געווען צו האבן דעם 'מ'סירת נפש', גאר על פי פ'שטות אויכעט [גם מ'רצונם, מ'לבד מה שהס'מ התגבר עליהם בזה].
[און] 'פארדעם' האבן זיי זיך געלאזט מ'ל'ען.

קט

דאס קען זיין.
ווייל קיין אנדערן פ'שט קען דאס נישט האבן, 'נאר' פאר אזא מין זאך. [וואס] פאר דעם האט מען מ'סירת נפש חלילה, די שו'נאי יש'ראל.

קי

און 'די' לעבן פאר דעם [די רשעים], אזוי ווי דער פ'סוק זאגט (משלי ד, טז), און ש'למה המ'לך האט געזאגט, כ'י לא י'שנו אם לא י'רעו, ונגז'לה ש'נתם אם לא יכ'שילו'ב.
זיי קאנען נישט 'איבערשלאפן די נאכט' אז זיי קענען נישט מ'כ'שיל זיין^{לג}.

קיא

[און דא] היצט האבן זיי 'דערווישט' אזא 'כ'ראטל', זיי וועלן קאנען חלילה מ'כ'שיל זיין דעם גאנצן כ'לל יש'ראל 'אויפאמאל', חס ושלום.
דאס איז א זאך וואס ס'איז כ'דאי געווען אפילו [למול עצמם, ס'איז זיי] כ'דאי געווען פארדעם [צו] איינצושטעלן זיך אין א ס'כנה. [דאך גם אם ימותו כמה מהם, אמנם] וויפיל ס'וועט בלייבן פון זיי, איז זיי כ'דאי געוועזן א'לדינגס.
ס'איז [זיי] א'לדינגס כ'דאי געווען [אפילו מצד טבעם].

קיב

ומ'לבד זה גם הס'מ התגבר עליהם כאמור, ואין להשיג ולשער עד כמה מגיע התאמצות השטן בדברים כאלו
[און] 'עקסטערדעם', דער ס'מ אז ער פארלייגט זיך, קען ער א'לעס [אפילו מה שיוצא מגדר הטבע], דאס האט מען גארנישט קיין הש'גה [עד כמה מגיע התאמצות השטן, כשרוצה ח'ו לקלקל את הכלל ישראל]^{לד}.

^{לב} ופירש רש"י שם: כ'י לא י'שנו, אינם יכולין לישן. וברלב"ג שם: כ'י לא י'שנו אם לא י'רעו, גם לא יוכלו לישן בלילה, אם לא י'שנו ר'ע ל'הכשיל האנשים.

^{לג} ועיין מה שהאר"י רבינו בזה בשו"ת דברי יואל (קמג, א. ד"ה ואם).

^{לד} ועיין עוד בהקדמת על הגאולה ועה"ת ז"ל: ובוזה מובן, דהלא לא מצינו בקרא שאמר הקב"ה להשטן באיזה אופן יכה את איוב וכו', ולמה בחר להכותו באופן זה שיהיה זקוק להחיותו אך בדרך נס, שסכל גם הוא על ידי זה יותר מיסורי איוב, כמו שאמרו ז"ל גדול צערו של שטן משל איוב, ומה לו ולצרה הזאת, כיון שהכל בידו, למה הביא על עצמו צער גדול כזה. אלא שכך דרכו של השטן, 'שמוסר נפשו' להביא בני אדם לידי חירוף וגידוף, ושוב יצילו ממות לחיים לטורדן מן העולם הבא. וככה המה מעשיו, במסירת נפש ממש.

קיג

וכמו שמצינו בענין יצרא דעבודה זרה בזמן בית ראשון

ווי די גמרא זאגט^ל [בענין] יצרא דעבודה זרה, [דבזמן הבית ראשון] אז ס'איז געווען יצרא דעבודה זרה, האָט ער [מנשה המלך] געזאָגט פאַר איינעם פון די תנאים: "ווען דו העסט געווען אין מיניע צייטן, העסטו אויפגעהויבן די 'פּאַלעס', און דו העסט נאָכגעלאָפּן" [נאָך מיר, צו די עבודה זרה ח"ו].

קיד

ווייל ווען דער בעל דבר פאַרלייגט זיך איז נישט פאַרהאַנדן [קין קשיא מצד השכל], קען מען [טון זאכן אפילו] חוץ לדרך הטבע, וואָס מ'קאָן נישט באַגרייפן מיטן שכל.

קטו

שפעטער [בזמן התנאים ואמוראים] האָט מען נישט געקאָנט פאַרשטיין מיטן שכל "וויאָזוי מ'איז אזוי נאָכגעלאָפּן נאָך דער עבודה זרה"? [אבל על הזמן שהיה שולט יצרא דעבודה זרה] האָט ער געקאָנט זאָגן אפילו פאַר אונזערע הייליגע תנאים, האָט ער געזאָגט "ווען 'דו' ביסט [ווען] דעמאָלטס, העסט 'דו' אויך אויפגעהויבן די פּאַלעס, און דו העסט געאַנגען". דאָס קאָן מען נישט באַגרייפן - ווען דער בעל דבר פאַרלייגט זיך אויף אַ זאָך - ווי ווייט ס'קאָן גיין.

ואל תתמה על הדבר, שכן מצינו ברבינו בחיי פרשת מקץ, שהביא מפירקי היכלות (פרק ה, אות ד-ה) בְּדָבָר "עשרה הרוגי מלכות", שהיה השטן מקטרג למעלה למוסרם בידו, ונתנו לו לס"מ הרשע שרו של עשיו [את מבוקשו], והתרו בו באזהרות נוראות שזה שמונה לו להנקם ממנו במכות עצומות ונוראות מאוד שאי אפשר לצייר בשכל, כמבואר להמעיין שם וכו'. ובזה מבואר עד כמה מעשיו של השטן במסירת נפש ממש, להשלים פעולתו, עד שאי אפשר להבינו בשכל האנושי. ואם כן אין תימה במה שמסר נפשו לסבול יותר מיסורי איוב, [בכדי] להביאו לידי כך.

ואילו היה לנו מסירת נפש עבור השם יתברך ותורתו הקדושה, אף חלק אחד מני אלף, מערך המסירת נפש שיש להשטן בפעולותיו, בודאי לא היינו נופלים ברשתו. אבל גם זה מפעולותיו העצומים, לירד לחדרי הלבבות ולכבות כח הקדושה באופנים נוראים, והשם ירחם:

ועיין עוד שם בפנים הספר (סימן כה): כי מאת לא תצא הרעות, אלא שהקב"ה נותן כח להשטן לעשות נוראות, ולשם כך נברא, כדי לנסות את הבריות. ומקרא מלא אמר הכתוב בפרשת ראה (יג, ג-ד) בנביא השקר, וְכַאֲתָּהּ הָאֵתָה וְהַמּוֹפֶת אֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵי יְהוָה לֹא תִשְׁמַע אֶל דְּבָרֵי הַנְּבִיא וְגו' כי מְנַסֶּה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם וְגו'. פירש"י ואם תאמר מפני מה נותן לו הקב"ה ממשלה לעשות אות, כי מְנַסֶּה ה' אֱלֹהֵיכֶם אֶתְכֶם, ועיין באור החיים הק' שם וכו' [ועיין עוד שם].

^{לה} בגמרא סנהדרין (קב:): רב אשי אוקי אשלשה מלכים [סיים יום אחד בלימוד המשניות קודם המשנה של שלשה המלכים שאין להם חלק לעולם הבא], אמר [לתלמידיו] למחר נפתח 'בְּחִבְרִין' [שנדרוש בְּחִבְרִינוּ, שהמלכים האלו היו תלמידי חכמים כמותו, ואין להם חלק לעולם הבא].

אתא מנשה איתחזי ליה בחלמיה, אמר ליה מנשה המלך [בחלום] 'חִבְרִין וְחִבְרִין דְּאַבְנֵי קְרִית לָן [וכי סבור אתה שנהיה חבירי וחבירי דאבון], מְהִיכָא בְּעִית לְמִישְׁרָא הַמוֹצִיא נְאֻיָּה מִקּוּם צִרְיִים לְבָצֵעַ הַפֶּת לְבִרְכַּת הַמוֹצִיא, אמר ליה לא ידענא. אמר ליה, מְהִיכָא דְּבְעִית לְמִישְׁרָא הַמוֹצִיא לֹא גְמִירַת, 'חִבְרִין' קְרִית לָן. אמר ליה אַגְמִרְיָה לִי, ולמחר דְּרִישְׁנָא לִי מִשְׁקָךְ בְּפִרְקָא, אמר ליה מהיכא דְּקָרִים בִּישְׁוֹלָא [נדרפתא, ממקום שנקרמין פניה של פת בתנור, דהיינו מלמעלה, או מסביבות הפת, או משוליו, אבל באמצע לא מאמצעית].

אמר ליה [רב אשי], מאחר דְּחִפְיָמְתוּ פְּלִי הָאֵי, מָאי טַעְמָא קָא פְּלִחִיתוּ לְעִבּוּד כּוּכְבִּים. אמר ליה, אֵי הָוָה הָתָם, הָוָה נִקְיָט בְּשִׁפּוּלֵי גְלִימָא וְהִטָּה אֶתְרָאִי [הָיִיתָ מְגִבִּיה שֶׁפֶת חֲלוּקָךְ מְכִין גְּלִיךְ, כִּדִּי שְׁתָּהָ קֵל לְרוּץ, וְהִיִּית רֵץ לִשְׁם, מִפְּנֵי יֵצֵר עֲבוּדָה זָרָה שֶׁהִיא שׁוֹלֵט].

למחר אמר להו לרבנן [נפתח 'בְּרִבְרוּתָא' [נפתח במשנה העוסקת בְּרִבְרוּתֵינוּ, ולא אמר בְּחִבְרִינוּ]. עכ"ד הגמרא. ועיין מה שכתב רבינו בזה בויאל משה (א, קלא).

^{לי} פירוש: שולי הבגדים.

קטז

ועל דרך זה נוכל להבין הסכמת אנשי שכס להמול, אף שהוא באמת כנגד השכל

איבערדעם ממילא קאָן מען [פאַרשטיין], אפשר מיט דעם קאָן מען עס אַביסל פאַרשטיין [מה שנאותו כל אנשי עיר שכס להמול], כאָטשיג ס'איז פֿנגד השִּׁכָּל [אז] מ'זאָל אַזוינס טון. [דהסיבה הוא ווייל] דער ס"מ האָט זיך אויף דעם פאַרלייגט.

קיז

עוד הקדמה לשוב קושיא כב-כג

והשבטים בכוונה הציעו להם כן כדי להמעותם, בכדי שיוכלו להוכיח את רשעתם מזה. ועלה בידם אף לרמות את השמן בזה לאַמיר אָבער זען.

דער אַמֶת האָבן זיי [די שבטים] דאָס נישט אינזין געהאַט [להיות עמהם ח"ו לַעַם אַחַד, רק אמרו להם כן בכדי להטעותם, און] היצט איין מאָל האָבן זיי 'באָוויזן אַ קוּנץ', [אז] זיי האָבן פאַרנאַרט [אפילו] דעם ס"מ טאַקע.

קיח

וכמו שמצינו לפעמים דיש דברים שמעלימים מהשמן, בכדי שלא יקטרגו. וכגון בשעת נתינת התורה, ובענין השתלשלות מלכות בית דוד ונשמת משיח שהיה סוד כמיום במשך כמה דורות

[ומצינו ענין זה שהטעו את הס"מ אז] דאָס איז אויך פאַרגעקומען אַמאָל.

[וכגון מה שמצינו בשעת מתן תורה], די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה ווען מ'האָט געגעבן, האָט ער [הבעל דבר] נישט געוואוסט 'וואו' [די תורה איז], משה רבינו [והארץ והים והתהום] האָט אים געזאָגט¹⁷ 'דאָרט' איז עס, אָבער נישט דאָ.

קיט

[וכן] דער גאַנצע מַלְכוּת בֵּית דָּוִד קומט בְּסוֹד, [מטעם זה, כדי] ער זאָל נישט וויסן [דערפון]. וואָרן ווען נישט העט געווען אַ געוואלדיגער קטרוג.

[ואם כן מצינו בחינה כזו, וויאזוי] מ'נאָרט אים כסדר, [שהרי במשך] כְּמָה דוֹרוֹת מ'האָט נישט געוואוסט [דעם דין פון] עֲמוּנָי ולא עמונית מואבי ולא מואבית¹⁸.

קכ

ס'איז 'אַמאָל' פאַרהאַנדן [אזוינס].

נישט 'אַלעמאָל' קען מען דאָס, [און] נישט 'יעדערער' קען דאָס.

נאָר [ווען ס'איז דאָ] סײַעֲתָא דְשִׁמְיָא [דערויף].

¹⁷ בגמרא שבת (פט): אמר רבי יהושע בן לוי, בשעה שירד משה מלפני הקב"ה [בשעת מתן תורה], בא שטן ואמר לפניו, רבונו של עולם תורה היכן היא, אמר לו נתתיה לארץ. הלך אצל אַרְיָן, אמר לה תורה היכן היא, אמרה לו אֱלָקִים הֵבִין דְּרָכָה וגו' (איוב כח, כג), הלך אצל ים, ואמר לו אֵין עֲמִידִי, הלך אצל תְּהוֹם, אמר לו אֵין בִּי, שנאמר (שם, יד) תְּהוֹם אָמַר לֹא בִי הִיא וְיָם אָמַר אֵין עֲמִידִי וכו'. חזר ואמר לפני הקב"ה, רבונו של עולם חיפשתי בכל הארץ ולא מצאתיה, אמר לו לָךְ אצל בן עמרם. הלך אצל משה, אמר לו תורה שנתן לך הקב"ה היכן היא, אמר לו וכי מה אני, שנתן לי הקב"ה תורה. אמר לו הקב"ה למשה, משה בְּדָאי אתה? אמר לפניו, רבונו של עולם, חמדה גנוזה יש לך שאתה משתעשע בה בכל יום אני אחזיק טובה לעצמי? אמר לו הקב"ה למשה, הואיל ומיעטת עצמך תקרא על שמך, שנאמר (מלאכי ג, כב) זָכְרוּ תוֹרַת מֹשֶׁה עֲבָדִי וגו'.

ובתוספות שם: תורה היכן היא. ואם תאמר וכי 'שטן' לא היה יודע מתן תורה. ויש לומר דאמרינן במדרש, לִפְנֵי יִלְךְ דָּבָר (חבקוק ג, ה) שטררו הקב"ה 'למלאך המות' בשעת מתן תורה, שלא יקטרג לומר, אומה שעתידיה לחטוא לסוף מ' יום בעגל אתה נותן להם התורה. 'והוא שטן והוא מלאך המות' וכו'. ואמרינן נמי בסנהדרין (כו): [למה בקרא התורה] תוֹשִׁיָה [ישיע' כח, כט], שנינתה בחשאי, מפני השטן. [ופירש'י שם: מפני השטן שהיה מקטרג ואמר תסתפק לעלינום ולא ימסרו הלאחות ביד משה].

¹⁸ כמבואר מתוך דברי הגמרא יבמות (עו:) וברות רבה (ה, ג), שלא ידעו מזה רק יחיד סגולה.

קכא

ועל דרך זה מצינו שאמרו דהשמן מתערבב בשעת תקיעת שופר, וביארתו דהכוונה שכן הוא "סגולה המצוה" לערבב השמן, אף כשהבעל תוקע הוא אדם פשוט, ואף שאין בו הסבר על פי שכל

אזוי ווי איך זאג, איך פלעג צו זאגן אייביג^ט, דער שופר איז די סגולה [פון די מצוה], אַז ס'פאַרנאָרט דעם ס"מ, ער מיינט אַז מְשִׁיחַ קומט שוין^ב.

[שהרי] לכאורה [יפלא, וכי] ער ווייסט דען נישט [ווער ס'בלאָזט], ער איז אַ נאָר? ער זעט דען נישט וואָס טוט זיך, 'ווער' דער בַּעַל תּוֹקֵעַ איז.

[נאָר] די "סגולת הַשּׁוֹפָר" איז דאָס, [שמערכב את השטן שיחשוב שהגיע הזמן של וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל].

קכב

התחלת ישוב קושיא כב

[וכן היה בכאן, כי השבטים הקדושים] זיי האָבן דאָס אַראָפּגעגעבן [כח כזה], זיי האָבן אַ פֶּחַ געזאָגט די הייליגע שְׁבִיטִים [לערבב השטן ולרמותו].

[און] דאָס איז דער "מִרְמָה" געווען.

[אַבער] לעולם איז עס געווען אַ "חֻכְמָה"^א וואָס זיי האָבן דאָ געוואָלט.

אזוי ווי איך וועל שוין 'ווייטער' אויספירן (באות קלז).

קכג

ישוב קושיא בד

מה שהשבטים בקשו מהם "להמול", זה היה "מבחן" להוכיח עד כמה מגיע גודל רשעתם ברצונם לקלקל את הכלל ישראל היצט איז אזוי: קומט אויס, די אַלע וואָס זענען זיך געגאַנגען מל זיין, זענען זיי דאָך געגאַנגען פאַר 'דעם', כדי זיי זאָלן 'אַריין דערווישן' דעם פֶּלֶל יִשְׂרָאֵל.

[ומה שבקשו מהם השבטים להמול] דאָס איז געווען אַ מִבְחָן, [וואָס] פֿון דאָרט אויס האָט מען געזען זייער רשעות, און ווי ווייט זיי זענען 'איבערגעגעבן' פאַרן ס"מ.

פֿון דעם וואָס זיי האָבן זיך מל געווען, פֿון דאָרט האָט מען געזען 'וואָס' זיי זענען.

קכד

ועל כן מכיון שמלו עצמם עבור לקלקל את ישראל, ולסיע לשכם בן חמור בזה, על כן שפיר נתחייבו כולם מיתה, כי נחברר מזה כי יד כולם במעל. ואף אם לא היה מוטל עליהם לדון את שכם, היו אסורין עכ"פ לסיע לו בחטא, וכשעשו כן ודאי עברו על מצות "דינין" אף להרמב"ן, וכן לא היה להם תירוצו על זה כי "אנוסים" היו

איבערדעם איז רעכט [מה שנתחייבו כולם מיתה].

[דהרמב"ן] ער זאָגט טאַקע [אַז] זיי זענען נישט מחוייב [געווען לדון את שכם בן חמור], זיי זענען נישט מחוייב אויף "דין", [להעמיד שופטים על זה].

אַבער [דעס] אַז זיי זאָלן 'מסייע' זיין [אל מעשה הָרָשָׁע, ודאי הם מזהירין על זה^ב]. ולדוגמא [אַז ס'זאָל קומען אַ בית דין [של בני נח, ולא רק שלא ידונו את הרשע, אלא] זאָלן זיי

^א עיין זה בדברי יואל צו (עמוד קמז), אחרי (עמוד סח), מטות (עמוד רא), ראש השנה (אות נג), מוצאי יוכ"פ (אות נה).

^ב כדאיתא בגמרא ראש השנה (טז): אמר רבי יצחק למה תוקעין בראש השנה וכו', כדי לערבב השטן. וכתבו התוספות: כדי לערבב את השטן. פירש בערוך, כדאיתא בירושלמי, בַּלַּע הַמָּוֶת לְנֶצַח (ישעי' כה, ח), וכתוב (שם כז, יג) וְהָיָה בַּיּוֹם הַהוּא יִתְקַע בְּשׁוֹפָר גָּדוֹל, כד שמע קל שיפוצא זימנא חדא, בהיל ולא בהיל, וכד שמע תניין, אמר ודאי זהו שיפוצא דיתקע בשופר גדול ומטא זימניה למתבלע, ומתערבב, ולית ליה פנאי למעבד קטגוריא.

^{מא} וכמו שמפרש רש"י כי בְּמִרְמָה פירושו "בְּחֻכְמָה".

^{מב} והיינו דאפילו לדברי הרמב"ן ז"ל שלא נצטוו בני נח להושיב דינים, אלא על שמירת הדינים עצמן כגון דיני גניבה וגזילה ועושה וכדומה, אבל לסייע ביד המעוות, ולעשות חורב ופקודה לסייע אל העושה, זה ודאי נכלל

נאך צייפסק'נען און זיי זאלן נאך זאגן 'דו דארפסט אַזוי טון', דאָס איז דאָך שוין, דאָס איז שוין זיכער אין פֿלל [פון דעם] וואָס זיי זענען מַצְוָה [שלא לעשות כן, ואם עושין כן] אויף דעם דארף מען שוין נישט צוגעבן [קײן סיבה לחיבם עוד]. דאָס איז דאָך אַ פֿשיטות.

קכה

[וכאן בענין שָׁכָם בֶּן חֲמוּר], האָבן 'זיי' דאָך געהאַלפֿן [צו] די גאַנצע זאך [במה שְׁנֵאוּתוֹ לְהַמּוֹל להם כל זכר].

אין פסוק שטייט דאָך [דשכם בן חמור] ער האָט זיי 'געבעטן', אין די פסוקים זעט דאָך אויס [אז] ער האָט זיי נישט געקאַנט 'נייטן' [להמול בעל כרחם, אלא פיתה אותם לעשות כן מרצונם, ונמצא כי הם עצמם] זענען זיי געווען 'דערביי', זיי האָבן 'דאָס' 'געוואָלט'. האָבן זיי דאָך 'צוגעהאַלפֿן' צו דעם, זיי האָבן 'געוואָלט' פֿאַרניכטן דעם פֿלל ישראָל.

ס'האָט זיך אַרויסגעשטעלט [כך, ע"י שמלו עצמם]. די מילָה איז געוועזן אַ מִבְּחָן. [ולכן השבטים הקדושים] זיי האָבן דאָס געמעגט טון עַל פֿי הַלָּכָה [להרוג אותם].

קכו

ובאמת השבטים ידעו שרצון כולם בכך כשכם עצמו, אבל אם לא היו עושין מבחן המילה, היה מקום לקטרג עליהם על שהרגום, דשמו אין רצונם בכך. ולכן עשו המבחן בזה ע"י המילה, שע"י זה ראו להדיא כי נתחייבו כולם בזה, כי בודאי עיר כזה שמוסרים כולם נפשם על קלקול והשחתת הכלל ישראל, היו מותרין השבטים לאכרם מן העולם ווען מ'זאל נישט וויסן דעם אָמַת, 'ווער' ס'איז דער רָשָׁע, וואָרן טאַמער [לא היו עושין מבחן המילה, היה מקום להקשות על מה שהרגום].

און זיי [השבטים] זענען געווען מְבִינִים [גם מתחילה] אַז זיי זענען 'אַלע' [רשעים, כל אנשי העיר. וכמו שהעיד הכתוב] (לה, כז) 'הָעִיר' אָשֶׁר טָמְאוּ אַחֲתָם.

נאָר ס'העט געווען [באם לא עשו מבחן המילה], דער שָׁטֵן העט גיווען מִקְטָרְג געוועזן 'פֿונוואַנעט ווייסט עטץ', 'ווי קאַנסטו דין זיין', [והיה טוען לאמר] 'ס'איז נישט אַזוי'.

איבערדעם האָבן זיי [השבטים] אַראָפּגעשטעלט אַ מִבְּחָן, איך וועל אויספרובירן, טאַקע מיט אַזאַ מין זאך, מ'וועט זיי הייסן מַל זיין, און דאָס טוט מען [דאָך] נישט ווער ס'איז נישט 'דערביי' [לקלקל את ישראל, וממילא] דאָס איז גענוג געוועזן [פאַר] אַ מִבְּחָן, אַ צייכן, אַז זיי זענען 'אויסן'²² אויף דעם, אַז זיי 'וויילן' חלילה אונטערברענגען דעם פֿלל ישראָל, זיי 'וויילן' דאָס, און זיי ווילן 'צוהעלפֿן' דעם שָׁכָם בֶּן חֲמוּר – דעם שָׁכָם – צו זיין טומאָה, צו דער גרויסער טומאָה וואָס דער חֲמוּר האָט געטון, ער האָט געכאַפט בַּת יַעֲקֹב. זענען זיי געווען 'צופרידן' דערפון, [ולכן] זענען זיי געווען 'באַטייליגט' אין אים.

במצות שמירת הדינים שנצטוו עליה, ואזהרתן זו מיתתן. וכאן בענין מעשה שכם הלא סייעו כל העיר ומסור נפשם ברצונם לסייע את שכם במעשה הגולה, ועל כן שפיר הם חייבין מיתה על פי דין תורה, ונמצא שלא עשו השבטים שום עוולה בזה (דברי יואל).

וכל שכן לדעת הרמב"ם ז"ל שהם נצטוו לדון על זה, אין להקשות עוד דהלא אנוסים היו בדבר ולא יכלו לדון את בן הקצין ומושל העיר, כי לדרכינו על המילה ודאי לא היו אנוסים בדבר, וכיון שמלו עצמם שע"י גם סייעו "מרצונם" לכל הענין, על כן שפיר הם חייבים מיתה על זה. וממילא מיושב היטב כל הדקדוקים שבקושיא כד.

²² פירוש: קוקן ארויס, כל מגמתם לזה.

קבו

ממילא אַזאַ מין שטאַט, [וואָס] זי גיט זיך אַזוי אַהער צו'ן אַזאַ מאָס [הַשְׁחָתָה], זיי האָבן 'מַסִּירַת נַפֶּשׁ' פאַר אַזאַ מין זאַך, דורכצופירן אַזאַ גרויסע טומאַה, און חלילה [עס] אַריינברענגען אין כָּלל יִשְׂרָאֵל! די האָט מען געדאַרפֿט מאַכֵּד זיין! ס'איז פֿדַת וּפְדִין. איבערדעם איז דאָס טאַקע אַמֶּתִיד.

קכח

ישוב קושיא כח-כט

ומה שעשו בני יעקב כן ללחום עמהם, אף שבוה הכניסו את עצמם בסכנה, וכמו שאמר להם יעקב אח"כ. זה יובן על פי דברי הנועם אלימלך בטעם מלחמת מדין, כי כל זמן שהבעלי עבירה בעולם, הם מוסיקם לישראל בהרהורים ומחשבות לא טובות נאָר דאָס ענין דערפון, פאַרוואָס מ'האָט עס נאָך 'געמוזט' טון [ללודם בערמה זו. דאָף דלדרכינו שפיר 'הותר' להרוג אותם, אבל למה 'הוצרכו ורצו' שמעון ולוי לעשות כן, עד כדי כך שהכניסו עצמם בסכנה, וכמו שאמר להם יעקב עֲכָרְתֶּם אֹתִי וגו'].
[הטעם בזה] דאָס האָב איך שוין אַמאָל געזאָגט לאַנגמֶה, [בהקדם וואָס] דער נועם אלימלך זאָגט^{מז} [על הפסוק] צָרור אַתְּ הַמְּדִינִים וְהַפִּיתָם אוֹתָם [פינחס כה, יז].

זאָגט ער, [וְהַמְּדִינִים] זיי האָבן דאָך אַריינגעברענגט הַרְהוּרִי עֲבִירָה אין אידן. [און] דער כלל איז - זאָגט ער - [אז] ווילאַנג דער בעל עֲבִירָה איז דאָ אויף 'דעם עולם', האָט עס אַ הַשְׁפָּעָה, ליגט נאָך דער אָרס [אין די לופט], אַזוי זאָגט ער. [מה שאין כן] ווען דער בעל עֲבִירָה גייט אַוועק פון 'דעם עולם', איז שוין נישטאָ דער 'גיפֿט'. זאָגט דער פסוק צָרור אַתְּ הַמְּדִינִים וְהַפִּיתָם אוֹתָם, [ואמר הטעם] פאַרוואָס, פִּי "צָרְרִים הֵם" לָכֵם "בְּנִכְלִיָּהֶם", זיי טוען ענק 'וויי', ווייל זיי ברענגען אַריין 'מַחֲשָׁבוֹת' [לא טובות].

קכט

אַזאַ שטייגער^{מז} אין אור החיים הקדוש^{מח} איז אויכעט כעין זהמ"ט.

^{מז} וועיין עוד כעין זה בס"ג וישלה תשכ"ב, וביתר ביאור בס"ג ויגש תשכ"ו (ונדפס בדברי יואל ויגש עמוד תמח).

^{מח} בס"ג וישלה תשכ"ב הנוכח, וכן בסוף ס"ג וארא תשי"ז.

^{מז} בנועם אלימלך (פרשת פינחס): צָרור אַתְּ הַמְּדִינִים כו'. על דבר פֿעור וְעַל דָּבָר קִבִּי כו'. ויש לדקדק ואמרו פי צָרְרִים כו' בְּהִנֵּה, על דבר הַעֲבֵר וְנִתְּהֶנָּה ככו'. וגם אמרו בְּנִכְלִיָּהֶם שפירוש "המחשבה", וכי במחשבה לבד הִרְעוּ לישראל, הלא גם פעלו המעשה גם כן בדבר פֿעור וכזכר, כנאמר - ונראה לפרש כי עיקר כְּנִת הבורא ב"ה בנקמתו בַּמִּדְיָן, היה מחמת גודל המחשבות והרהורים רעים שנתהוו לישראל על ידם, בדברים בסיפור המעשה דפֿעור, או מעשה דכזכר, ועל ידי הדיבור שדברו בס נפלו לישראל הרהורי תאויות. והכלל בזה שבכל עבירה נברא קליפה רחמנא ליצלן, וכל זמן שהקליפה בעולם איז נופלים מחשבות רעות לאדם מאותם העבירה, וצריך האדם השב לבער הקליפה ההיא מן הארץ. וגם בנידון דידן, כל זמן שהיו אותם הרשעים הַמְּדִינִין בעולם, אז היו עדיין הרהורי עבירה דפֿעור שולטים בישראל, לבלבל להם המחשבה, ולכך נצטוו משה רבינו עליו השלום לנקום בהם נקמת ד'. וזהו פי צָרְרִים לָכֵם בהוה, פירוש עדיין הם צוררים לָכֵם, ומפרש הכתוב במה, בְּנִכְלִיָּהֶם אֲשֶׁר נָכְלוּ לָכֵם על דבר פֿעור, פירוש באותן המחשבות הרעות המתהווים לָכֵם בְּדִקְדָּקָם במעשה דפֿעור, וְעַל 'דָּבָר' קִבִּי כו', ולכך תבערו אותם מן הארץ ותהיו טהורים וקדושים, ובעֲרַת הָרָע מִקֶּרְבָּךְ, אמן כן יהי רצון.

^{מז} פירוש: כיצא בזה.

^{מח} באור החיים הק' (פינחס כה, יז): צָרור אַתְּ הַמְּדִינִים וכו'. ונראה לפרש בהעיר למה צוה ה' מצוה זו שלא בזמנה, כי מצינו שאחר כך הוצרך ה' לצוות לומר נָקַם נִקְמַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מֵאֵת הַמְּדִינִים וכו'. אכן נתכוון ה' במאמר זה לתקנתם של ישראל, לפי שכל אשר יטעום טעם חָטָא הטבעי השולט באדם שלא לרצונו, לו יהיה שלא טַעְמו אלא בבחינת 'החושב', קשה הוא להפרידו וכו'. וכל עוד שלא נפרד מהחוטא תאות הדבר ותשוקתו אליו, הוא מושלל מהכפרה וכו'. ומה שלפינו, עַם בְּנֵי יִשְׂרָאֵל טַעְמו צָרִיבֵת הוֹנוֹת, מהם במעשה, מהם במחשבה. גם נדבוק בפֿעור, דכתיב (כל כה, ג) וַיִּצְמַד יִשְׂרָאֵל לִבְעַל פֿעור וכו'. וְחָפֵץ ה' לִפְאֻתָּם בעצת ה' הנכונה כדי לסלק מעליהם המגפה, שהלא תמצא שהיתה המגפה בישראל עד אשר ספו תמו כל הנצמדים לבעל פֿעור וכו'. ויעץ ה' ואמר צָרור אַתְּ וגו', הכוונה בזה 'להקדים' לשנוא המחטיאים, גם להתעב

קל

ועל דרך זה חששו בני יעקב שאם יאשרו אנשי שכם בעולם, יכניסו ארם וכן השחתה בלב בני ישראל. ועל כן מסרו נפשם לאברהם מן העולם, אף שהיה כרוך בסכנה ממלחמת הערים אשר סביבותיהם

איבערדעם איז רעכט.

זיי האָבן דאָ מורא געהאַט, [כ"י] אַז 'זיי' וועלן דאָ בלייבן [בעולם, האנשי שכם], וועלן זיי אריינברענגען אַ כח [אין אידן, וואָס] דאָס וועט שאַדטן, זיי וועלן 'וועלן' ווערן, "איינס" וועלן זיי 'וועלן' ווערן [וכמו שהתאוו להיות עמהם לעם אחד כדי לקלקלם, וכאמור]. און [אויך] ס'וועט שאַדטן די עבירה, די תאוה, דאָס וועט אַריינברענגען אַן אָרס, אַ גיפּט.¹

האָבן זיי אַ קוק געגעבן, פאַר דעם אַליין [צריכין להכניס עצמן בסכנה בכדי לאברהם לרשעים הללו]. זיי וועלן מוזן [זיי] פאַרניכטן², דאָס קען נישט זיין אַזוי!
[וזהו שאמרו] הַכְזוּנָה "יעֲשֶׂה" אַתְּ אַחֲוָתֵנוּ [בלשון עתיד, וייל] ס'וועט אַריינברענגען כסדר [אַ גיפּט, אם יאשרו הם בעולם].
(ההמשך בעיקר הענין, באות קלז)

קלא

חקדמה לישוב קושיא ל

מבואר בדברי הא"ר הק', שבאמת נסתבב כל מעשה שכם ודינה מן השמים, כדי להוציא משם גשמת רבי חנינא בן תרדיון לאַמיר נאָר זען.

דער אר"י הקדוש זאָגט דאָך³ אַז די גאַנצע מעשה [שכם ודינה] האָט געברויכט צו זיין, [ווייל נשמת] רבי חנינא בן תרדיון איז אַרויסגעקומען פון דעם, [וזה נרמז כאן בלשון הפסוק (לד, כא) וְהָאֶרְצָן הִנֵּה רַחֲבָתָה יָדִים, [דתיבת] "רַחֲבָתָה" איז רַאשֵׁי תִיבוֹת ר'בִּי חֲנִינָא בֶּן תְּרַדְיּוֹן].

הַעֲרֵב והטוב' הבא מהם, לֹאבֵד כל עץ נחמד, וכל מעיין מתוק וכל טוב הבא מהם, על אשר גרמו להם עשות רע. והוא על דרך אומרו (תהלים קלט, כא) הָלוֹא מִשְׁנֵאִיף ה' אֲשֶׁנָּא, פירוש מִשְׁנֵאִיף כאלו אמר מִשְׁנֵאִיף, שגורמים לִשְׁנֵאת כחור בטוב וכו'. ובאמצעות מחשבה זו [להשניאם], תהיה מתרחקת תאות העבירה מהם, ותהיה להם זורה. כי על העבר שונאים הסוכב, ויולד בהם טבע אלקי. ומדה זו מדה "סגולית" היא להפץ בחיים, ובוה יתכפר עון הקודם במחשבת עבודה זרה, גם בַּאֲרָס' תאות הניאוף, ולא יהיה בהם נגף.
והוא מאמר הכתוב כאן, צִרֹר אֶת הַמְדַּנִּים, פירוש יהיו לכם בגדר "צִר ואויב" לִשְׁנֵאתם, ולשנוא כל הַעֲרֵב מהם להשחית עֲצָם ולקלקל מעינותיהם, זה תמורת מה שהתאוו להם, וזו היא אחד מתקוני התשובה. ואמר צִרֹר לשון הוזה, פירוש יגבירו בהם השנאה עד גדר שיהיה נקבע בהם טבע הצרירות. ואמר וְהִפְתָּם אוֹתָם, פירוש תחכו ליום נקם שתכו אותם, ולזה לא אמר וְהָפּוּ אותם [בלשון ציווי], כי אין זמנו עתה. ואמר כי צִרִים וגו', הכוונה בזה לומר תנאי הוא הדבר שהשנאה ואיכות שתהיה לכם, לא על שסבבו נפילה בישראל, שאם כן נאבדה הכוונה של תיקון החטא, אלא כי צוררים הם וגו' על דבר פֵּעוּר, אשר החטיאו אתכם בעבודה זרה, וְעַל דָּבָר קִנְיָה וגו' שגרמו לכם להכשל בזנות וכו'. והכוונה בעיקר המאמר להערים בשנאה טבעית, שהיו סיבה לַחֲרוֹת אף ה' בעם.

¹ בענין שהבעלי עבירה הכניסו מחשבות לא טובות בישראל, ושעל כן צריכין עצה להשניאם ולאייבם גם עתה, עד הזמן שיוכזו לכלותם לגמרי.

² פירוש: 'יהיו' 'רוצים'.

³ וכדרך שצוה הקב"ה לנקום במדין לטעם זה. (דברי יואל).

⁴ בשער הפסוקים (בפרשתן): וְהָאֶרְצָן הִנֵּה רַחֲבָתָה יָדִים לַפְּנִיָּה. שמעתי ממורי [האר"י] ז"ל, כי ראשי תיבות רַחֲבָתָה הוא רבי חנינא בן תרדיון. ונלע"ד חיים, שהכוונה היא על דרך מה שנתבאר אצלנו בענין לוט, ובענין חטאו של אדם הראשון, כי כל הנשמות נעשקו בסטרא אחרא ונתערבו טוב ברע. ואפשר כי נשמת רבי חנינא בן תרדיון, היתה אז מעורבת בקליפות דִּשְׁכָּם בן חמור החזי, ומכאן זה לקח את דינה בתו של יעקב. ולכן נהרג, כדי להתלבן. ולכן גם נגזרה גזירה על אשתו שתשב בקובה של זונות, משום ותצא דינה בת לאה, כי על ידי יציאתה, יענה אותה שכם, כנלע"ד. ועיין בשער הגלגולים (הקדמה לה) - ובליקוטי תורה (בפרשתן): וְהָאֶרְצָן הִנֵּה רַחֲבָתָה יָדִים. דע כי רבי חנינא בן תרדיון גלגול ניצוץ הטוב של שכם בן חמור וכו'.

קלב

והענין כמו שביאר באור החיים הק', בדורות הראשונים כשעדיין לא נשלם כל קומת הקדושה, היה צריך להתברר כמה נשמות באופנים כאלו. משא"כ בדורות האחרונים, די להם כמה שבאים להתגיייר מעצמם כדרך הגרים

כ'האב שוין געזאגט¹¹ וואָס דער אור החיים הקדוש אויף אַ פלאַץ¹², [אז] דעמאלטס איז נאָך געווען אַסאָך נַשְׁמוֹת וואָס האָבן נישט געקענט [להתברר באופן של סתם גירות, נאָר] אויף דעם אופן האָט מען [עס] געמוזט אַרויסנעמען. זאָגט ער, 'שפעטער' [בדורות אחרונים] איז שוין דאָס נתברר געוואָרן, דאָס איז הערשט [שפעטער געווען, אָבער] 'דעמאלטס' [בדורות ראשונים] איז אויף אַזאָן אופן. און די זעלבע זאָגט ער דאָרט [בפרשת כי תצא]¹³ ביים ענין פון יַפֶּת תּוֹאֵר.

¹¹ עיין בדברי יואל בפרשתן (עמוד רא').

¹² באור החיים פרשת תולדות (כח, ה): וַיִּשְׁלַח יִצְחָק נְאֻם יַעֲקֹב וגו' אֶל לָבָן בֶּן כְּתוּבָה הָאֲרָמִי אֲחִי רַבְקָה אִם יַעֲקֹב וְעֵשָׂו וגו'. צריך לדעת למה הוצרך לומר אָחִי רַבְקָה, מִי לֹא יָדַע בְּזֶה וכו'. עוד אומרו אִם יַעֲקֹב וְעֵשָׂו הֵם דְּבָרִים יִתְרִים. אכן בא הכתוב לתת טעם ליצחק אבינו ששלח בן צדיק לאדם רשע מפורסם לבן הארמי. והגם שאברהם שלח ולקח רבקה, לא היה כתובאל מפורסם ברשע כלבן, ועוד שלא אמר בפירוש אברהם שיקח בת כתובאל. מה שאין כן יצחק שצוה ליעקב שיקח אשה מבנות לבן הרשע. לזה אמר אָחִי רַבְקָה, ושניהם יצאו מכתובאל הרשע, וכמו כן יצא מלבן בת צדקת. גם אין להוכיח שלא יצא שלשלת שורש קדושה מאדם רשע, לזה אמר אִם יַעֲקֹב וְעֵשָׂו, פירוש הרי שיצאת שלשלת הקדושה מאב רשע, גם כן אין להחליט ולומר כי להיות לָבָן רשע לא יֵצֵאוּ מִמֶּנּוּ בְּנוֹת כְּרִבְקָה. ויש לך לדעת, כי דוקא בימים ההם שעדיין לא נתבררו הנשמות הקדושות ממקום שביהם והוכרח משפחת אברהם, כי שם קנתה לה הקדושה מקום, והיה לה לאות עולם אברהם ושרה כי הם גרים ראשונים, וכל אשר יתגיייר מהאומות בכל זמן יקרא אברהם ונקבה שרה, לזה מין הקדושה יחפש אחר מינו, כי אָחִי רַבְקָה אִם יַעֲקֹב, ולא הושלם בנין הקדושה בזכרים ובנקבות, כי לא הוליד אלא את יצחק ולא הוליד נקבות עמו. ואולי כי לזה אמר הכתוב (תולדות כה, יט) אֲבִרְהָם הוֹלִיד אֶת יִצְחָק, פירוש לבדו בלא בת וזוג. וכמו כן יצחק לא היו לו בנות, כי ניצוצות הקדושה הנקבות עודם בארץ שבי, לזה שלחו יצחק לחזר אחר אבידתו. אך זה היום שקיימנוהו כי פרחו שורשי הקדושה - הן בני ישראל - ופרח מטה עזר תפארה, והוכר אילן החיים חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו, הן הנה המובהקים בקדוש, ולא יסוב אדם ממטות בני ישראל למשפחות הארץ. ואם נשאר מנוצרי הקדושה בתוך העמים הרי 'הם' ביציאתם לעולם מתאספים ובאים [להתגיייר], ואחר גרותם יאמנו כי אבדיהם היו ולנו הם.

ועיין עוד באור החיים הק' פרשת ויחי (ט, ט): כי אדם הראשון הוא אילן שבו היו תלויים כל הנשמות של הקדושה שיצאו לעולם מיום היות עולם, ואשר עתידין לצאת, וכשחטא אדם, שלט חלק הרע וישב ממנו שבי לאין מספר וכו', והן עם ה' משתדלים מיום היותם לברר ולהוציא בולעו מפיו, והולכים ומבררים ומוציאים מידו, באמצעות מקור הקדושה אשר נטע ה' בתוכנו, היא התורה והמצוות. גם לפעמים באמצעות דביקות הנפש הקדושה בנפש הטומאה לאונסה, תוציא נפש חיה למינה, והוא סוד ותדבק נפשו בדינה בת יעקב (בפרשתן ג, א), ששאבה נפש דינה הקדושה לנפש קדושה מינה שהיתה נתונה תוך שכם, ואמר ז"ל כי היא נפש רבי חנינא בן תרדיון והוא רמז 'רחבת' ידים. ולפעמים תצא הנפש מעצמה לעולם, לצד השרצת נפשות הקליפה בעולם תצא גם היא, ובצאתה תהיה מובדלת מאוצר הקליפה, טבעה ותאורה ללכת בדרך הטוב, והוא סוד נשמות הגרים המתגיירים מעצמם, וחושקים להסתופף בצל הקדושה. ובכל דבר זה גם כן, באמצעות דבר מגונה ביותר יבחר השבאי שהוא אדם בליעל, להוציא נפש הקדושה ששבוייה בידו, במקום קליפה שהיא בחינת העון, שיהיה יותר מגונה. וזה לך האות רות המואביה יצתה מזנות וכו', ותבחון לדעת כי רות שיצתה ממנה שלשלת מלכות בית דוד היתה ממואב שהיא בעלת עבירה בחציפות יותר וכו'. ויש לך לדעת כי אם היה עושה מעשה לוט אדם אחר, לא היו יוצאים באמצעותו ב' פרידות הטובות (שם), אלא לצד לוט שהיה גדול בבחינתו, כי גם בחינת הרע יש בה הדרגות גדולות זו למעלה מזו כפי בחינתו וכו'.

והוא סוד אומרים ז"ל (סוטה טז): בעקבות משיחא, כוונתם בזה כי לצד שאנו מבררים כל תפיסת הקליפה מהקדושה, כשיגיע הבריור לסוף דבר שהוא 'העקב', וכינו התכלית 'לעקבים' כי הוא סוף אברי האדם. ולזה תמצא כי בזמנים הראשונים היו מתבררים מהקליפה נפשות גדולות, וצא ולמד האדם הגדול בענקים, אבינו ועטרת ראשנו הוא אברהם, גר צדק ראשון שבגרים, ושרה אמנו, ורות המואביה, ובדורות אחרונים שמעיה ואבטליון, אונקלוס הגר. והן היום הגם שמתגיירים, להיות שספו תמו ניצוצי קדושה מתוך הקליפה ולא נשארו כי אם בעקבות, גם כח המברר בבחינה עצמה קטנה, והוא סוד אומרים ז"ל בזהר דנגעו רגלין ברגלין, כי כל בחינה תברר בבחינתה.

¹³ באור החיים הק' פרשת תצא (כא, יא): אכן יסוד הדבר וסודו הנא על פי דבריהם ז"ל שאמרו שבחטא אדם

קלג

על כל פנים ס'האָט אַזוי געברויכט צו זיין [מן השמים, מה שאירע עם דינה בת יעקב],
'עפעס' איז געווען דערינען [אן ענין פנימי].

קלד

ויש להוסיף עוד ענין גדול שיצא מזה, שהרי מבואר בפרקי דרבי אליעזר דאסנת
אשת יוסף היתה בת דינה משכם, ואם כן יצא מזה כל שבט אפרים ומנשה

און באַמַת, מ'געפינט דאָך נאָך עפעס [האיך שיצא מזה דבר גדול].
ס'שטייט אין פרקי דרבי אליעזר¹¹, זי איז דעמאָלטס נתעבר געוואָרן פון דעם,
[און] זי האָט געבוירן א קינד, און די שְׁבָטִים האָבן דאָס קינד אוועקגעוואָרפן צווישן
'דערנער', זיי האָבן נישט געוואָלט [עס] האָבן, ווייל ס'שטאַמט פון אַזאַ מין זאך. און

הראשון נשבו כמה נשמות יקרות ביד סטרא אחרא, והם נשמות הגרים. וצא ולמד כמה וכמה גדולי עולם באים
מהאומות, ורות המואביה תוכיח, וכמה גדולי עולם, שמעיה ואבטליון, ואונקלוס הגר, וכאלה רבות.
עוד אגלה לך סוד אחד, תמצא נשמה טהורה דבוקה בנשמה טמאה, ואין כח בטהורה להטות הטמאה
להטיב, והיא מונחת שם עד עת דרור. וצא ולמד כיצא בזה מנשמת רבי חנינא בן תרדיון שהיתה דבוקה בשכם
בן חמור, כרמוז בתיבת רחבי"ת ידיים כאמור בדברי המקובלים, ומצינו שהנפש הלזו לא עשתה מפעל טוב
בחמור, ויצתה כשדבק בדינה מצאה הנפש מינה ונדבקה בו, כאומרו ותִּדְבֹק נִפְשׁוֹ בְּדִינָהּ. ושמור לך כלל זה.
ויש נפש קדושה בין הקליפה, שבמקום שְׁכוּנָתָה טהה לב השוכנת בתוכו להטיב, ויגרשו חלק הרע או
ימתקוהו, והם הגרים המתגיירים מן האומות 'מעצמן', כרות המואביה ונענמה, וכמו שראינו בעיינינו גרים
'שמעצמם' באים ומתגיירים.

והנה כבר כתבתי כמה פעמים, כי באמצעות מעשה המצוה יתלבש באדם אור השכינה ויגרש ממנו חלק
הרע וכו' וכמו כן העוסק בעבירה מתלבשת בו רוח הטומאה ומעוות דרכו.

ואחרי הודיע ה' אותנו את כל זאת, יאירו מאמרי קל עליון כשמש בצהרים במצוה זו, והיא לפי שהקדים
כי תצא למלחמה וגו' שיציאתו היא לדבר מצוה וכו', בא להעיר שבאמצעות היותו עוסק במצוה יגלה ה' את
עיניו להכיר באשת גוי שיש בה יפת תואר, שהיא נשמה הקדושה, הנקראת יפת תואר, כי זוהר נשמות הקדושות
מופלא ועצום הוא, וזאת האשה קנתה בה חלק זה הטוב וכו'.

ואמר ולקחת לך לאשה וכו', להעירך שהלקיחה היא בנעלם, שהיא נפש הקדושה, שבאמצעות הענין יהיה
לו בה לקיחה אחרת, שיזכה בית תואר, כי כשידבק איש ישראל באשה שבה חלק מהטוב, תיכף יקנה מקומו
חלק הטוב בישראל ויזכה בו, כמו שזכתה דינה בת יעקב בנפש קדושה בפגוע בה שכם בן חמור.

¹¹ בפרקי דרבי אליעזר (פרק לח): וכשבא יעקב לארץ אחוזתו שבארץ כנען נשכו הנחש, ואיזה נחש, זה שכם בן
חמור, שהיתה בתו של יעקב ויובשת אוהלים ולא היתה יוצאה לחוץ, מה עשה שכם בן חמור, הביא נערת
משחקות חוצה לו מתופפות בתופפת, ויצאה דינה לראות בכנות הארץ במשחקות, ושללה ושכב אותה והרתה
וילדה את אֶסְנַת. ואמרו בני ישראל להורגה, שאמרו עכשיו יאמרו בכל הארץ שיש בית זנות באהלי יעקב. מה
עשה יעקב, הביא ציץ של זהב וכתב עליו שם הקודש ותלה על צווארה, וְשָׁלְחָהּ והלכה לה. והכל צפוי לפני
הקב"ה, ויירד מיכאל המלאך והורידה למצרים לבית פוטיפרע, שהיתה אסנת ראויה ליוסף לאשה, והיתה אשתו
של פוטיפרע עקרה וגידלה אותה כבת, וכשירד יוסף למצרים לקחה לו לאשה, שנאמר (מקץ מא, מה) וַיֵּן לוֹ אֶת
אֶסְנַת בַּת פּוֹטִי פְרַע כִּתְּיָהּ אֵין לְאִשָּׁה.

וברבינו בחיי פרשת מקץ (מא, מה): ואמרו במדרש, כי אסנת בת דינה היתה משכם בן חמור, ולפי שגירשה
יעקב מביתו והושיבה בתוך סנה אחד, לכן נקראת אֶסְנַת. מה עשה יעקב, קשר לה כתב בצווארה וכתוב בו "כל
המדבק בך, מדבק בְּזִרְעוֹ שֶׁל יַעֲקֹב". ויוסף שנשאה ראה הכתב ההוא והצניעו, והוא שאמר לאביו (ויחי מח, ט)
בני הם אשר נתן לי אלקים "בזה", והוא לו הכתב הזה. ומה שכתוב בת פוטיפרע, מפני שגידלה בביתו, שכן
דרשו חז"ל (מגילה יג.) כל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו.

ובחזקוני פרשת מקץ (שם): ויתן לו את אסנת בת פוטי פרע. הוא פוטיפרע, כמו שפירש רש"י וכו'. ויש
אומרים על ידי שגדלה בביתו נקראת בתו, כמו שמצינו במשה רבינו, דכתיב (דברי הימים א' ד, יח) אלה בני בתיה
בת פרעה, לפי שגדלתו נקרא על שמה (מגילה יג.) וסנהדרין יט.). כדאיא במדרש, בת דינה משכם היתה, ובקשו
להרגה בני יעקב אבינו, בא יעקב אבינו ותלה לה קמיע בצווארה וגירשה מביתו, והחביאה עצמה בין הקוצים
והברקנים, ועל שם הסנה נקראת אסנת, ובא גבריאל והביאה למצרים לפני אשת פוטיפרע וגדלתה, וכשבא יוסף
למצרים יצאו כל הנשים לראותו מחמת יופיו, שכתיב בנות צעדה עלי שור, וכל אחת זורקת לו חפץ או תכשיט,
וזו לא היה לה מה לזרוק וזרקה לו הקמיע שבצווארה, ונסתכל בו יוסף שהיתה בת בתו של יעקב, ונשאה לו
לאשה. - [וברבינו רבינו כאן בשם הפרקי דר"א, הם גם כפי דברי רבינו בחיי ורמב"ם בנחום העובדא].

יַעֲקֹב אָבִינוּ הָאֵט אויפגעהאַנגען דערויף אַ קַמִּיע, און אַרויסגעשריבן אז זי איז מִזְרַע יַעֲקֹב.

איבערדעם האָט זי געהאַט דעם נאָמען אָסֶנֶת, ווייל ס'איז געווען צווישן 'סֶנֶה' און ס'איז אָנגעקומען צו פּוֹטִיפֶרֶן - ווייל זי איז געווען אָנגעגרייט פֿאַר אַ זיווג פֿאַר יוֹסֶף, - ס'איז אָנגעקומען צו פּוֹטִיפֶרֶן, [און] פּוֹטִיפֶרֶן האָט זי געהאַלטן [אין שטוב, וגידל אותה כַּבְתּוֹ], מ'הָאָט זי גערופן [אָסֶנֶת] בַּת פּוֹטִי פֶרַע (מקץ מא, מה).

[און] דערנאָכדעם ווען יוֹסֶף הִצְדִּיק איז געקומען קיין מִצְרַיִם, [און ס'איז געווען] בְּנוֹת צִעְדָה עַלִי שׁוֹרִי^י (ויחי מט, כב), הָאָט זי אים געוואָרפֿן דאָס צעטעלע [הקמיע שתלה בה יעקב], הָאָט ער געזען [אז] ס'איז מִבֵּית יַעֲקֹב, הָאָט ער זי דעמאָלטס גענומען. [און] פֿון דעם איז אַרויסגעקומען מִנְשֶׁה וְאֶפְרַיִם.

קלה

ובכלל זה הוא "יהושע בן נון" הבא משבט אפרים, שעל ידו נמשך השתלשלות מסורת כל התורה מדור לדור און יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון איז [דאָך] געקומען פֿון שִׁבְט אֶפְרַיִם, [ועליו אמר יעקב (ויחי מח, יט) ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו] וְזָרְעוֹ יִהְיֶה מְלֹא הַגּוֹיִם^{יב}.

די גאַנצע תּוֹרָה איז געגאַנגען [די המשך המסורה] דורך יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון, [וכמו שאמר] (אבות א, א) מֹשֶׁה קָבַל תּוֹרָה מִסִּינֵי וּמִסֶּרָה לְיְהוֹשֻׁעַ, און פֿון יְהוֹשֻׁעַ איז עס אַריבער געגאַנגען [לְזִקְנִים וּלְשׁוֹפְטִים וּלְבִיָּאִים, וכן מדור לדור].

אַזוי ווי מ'פֿלעגט צו לערנען 'פֿריער' [בדורות ראשונים כשלמדו הכל בעל פה, ואמרו השמועות בשם מקבלי המסורה], ווי אַלְלֵד הִדְנִיט^{יג} [שרייבט] "כִּף אָמַר יְהוֹשֻׁעַ מִפִּי מֹשֶׁה מִפִּי הַגְּבוּרָה"^{יג}.

דער גאַנצער לימוד הַתּוֹרָה [מפי המסורה, אף בהרבה דורות לאחר זה], הָאָט מען זיך 'פֿאַררופֿן' [אז] דער מִקּוֹר איז געווען יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון^{יא}.

^{יב} וכמו שמפרש רש"י שם: בְּנוֹת צִעְדָה עַלִי שׁוֹרִי. בנות מצרים היו צועדות על החומה להסתכל ביופיו, ובנות הרבה צעדה כל אחת ואחת במקום שתוכל לראותו משם: [דבר אחר] עַלִי שׁוֹרִי. על ראייתו, כמו אֲשֶׁרֵנָּה וְלֹא קָרֹב (בלק כד, יז). ומדברי אגדה יש רבים, וזה נוטה ליישוב המקרא.

^{יג} וכמו שמפרש רש"י שם: ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו. שעתיד יהושע לצאת ממנו, שינחיל את הארץ וילמד תורה לישראל: וְזָרְעוֹ יִהְיֶה מְלֹא הַגּוֹיִם. כל העולם יתמלא בצאת שמעו ושמו, כשיעמיד חמה בגבעון, וירח בעמק אילון.

^{יג} אַלְלֵד בֶּן מַחֲלִי הִדְנִי היה בזמן הגאונים [לפני אלף ומאה שנים], ובא מעשרת השבטים לארצותינו וסיפר שמוצאו משבט דן, השוכנים ביחד עם שבטי נפתלי גד ואשר. וגם הודיע כמה הלכות שונות המקובל בידם, ובעיקר בהלכות שחיטה, והם הלכות שהיו נהוגות בין בני עשרת השבטים שגלו לארצות רחוקות בסוף הבית ראשון, ולא ידעו מהמשנה והתלמוד שבידינו, רק למדו הכל במסורה "מפי רבינו יהושע מפי משה מפי הגבורה". - [ועיין באבן עזרא שמות (כ, ככ)].

^{יג} כדנכתב בתחלת ספר אלדר הדני (דמחליל מיד בהלכות שחיטה), "אמר רבינו יהושע מפי משה מפי הגבורה". וכן הועתק הלשון במרדכי (ריש מסכת חולין) ובאגור (ריש הלכות שחיטה) וז"ל: כתב רבינו ברוך, ראיתי כתוב בהלכות שחיטה שהביא רבי אלדר בן מחלי הבא מעשרת השבטים, "אמר יהושע מפי משה מפי הגבורה", כל הוֹבַח לֵה' ואינו יודע הלכות שחיטה אסור לאכול משחיטתו וכו', עד דאמר יהושע [ונוסח האגור: עוד אמר יהושע] כל טֶבֶח שישחוט שחיטה שאינה הגונה בין בבהמה או חיה או עוף פגול הוא לא יאכל. [ועיין עוד בבית יוסף (יו"ד סימן א)].

^{יג} והכתוב מעיד עליו (יהושע יא, טו): כֹּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה עֲבֹדוֹ, כֵּן צִוָּה מֹשֶׁה אֶת יְהוֹשֻׁעַ, וְכֵן עָשָׂה יְהוֹשֻׁעַ, לֹא הִסִּיר דָּבָר אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת מֹשֶׁה. [ועיין בגמרא יבמות צו:].

ועיין עוד באלו החיים הק' פרשת פינחס (כו, יח) ובזרע קודש (שם) שמשה רבינו היה כללות 'הנשמה' של כל ישראל, ויהושע בן נון היה כללות 'הרוח' של כל ישראל.

[און] ס'איז אַראָפּגעקומען, וַיַּעֲמֵד הַשֹּׁמֵשׁ^{כב}, ער האָט מוֹשֵׁל געווען אויף דער וועלט.

[און] דאָס איז אַלעס אַרויסגעקומען [מן אָסנת בת דינה].

קלו

אלא שכל זה היה עדיין סוד גדול בימיהם, כדי שלא יתוודע מזה להשמן

[נאָר] דאָס האָט געמוזט זיין אַ גרויסער סוד, [ווייל] דער שְׁטֵן האָט דאָס נישט געקאָנט [וויסן, ער האָט נישט] געטאָרט וויסן פון דעם אַלעמען. אַזוי ווי ער האָט נישט געטאָרט וויסן פון [נשמת] מְשִׁיחַ בֶּן דָּוִד^{כג} [שהיו טמון בעמון ומואב, און] פון די אַלע זאכן.

קלו

המשך ישוב קושיא כב

הבני יעקב "בחכמה" גדולה הציעו להם להמול, ושם יעשו כן יהיו לַעַם אֶחָד, כי כוונתם בזה היה בכדי לעשות מבקן הנוכר, שעי"ז יתגלה רשעתם והשתתפות כולם במעשה שכם. ונמצא שבאמת עשו בזה גם "מִרְמָה", אבל אין זה מרמה של גנות אלא של שבח וכבוד, שבוה הצילו את קיום התורה והכלל ישראל

איבערדעם דאָס איז געווען די "מִרְמָה".

די מִרְמָה איז געווען [במה שהטעו אותם].

[והגם דלבסוף יתכן שלא היה מרמה, דאפשר לומר כי] פֶּאֶר זי"ס^{כד} האָבן זיי 'דערנאָך' אויסגעזאָגט אונז האָב מיר דאָס געטון פֶּאֶר אַ מִבְחָן, [ולכן אנשי שכם חייבים מיתה]. [נאָר] 'קודם' כְּאֵטְשִׁיג [הטעו את אנשי שכם ברמיה], איז עס אַרויס געקומען [ושנתגלה רשעתם, במה שמסרו נפשם להמול בכדי להזיק לקיום הכלל ישראל].

קלח

נאָר וואָס עס טוט זיך אין דעם [נאָך, בפנימיות כוונת השבטים], וואָס' זיי האָבן 'געמיינט' אַלעס, דאָס איז נאָך אַלעס געווען בסוד, פֶּאֶרן שטן. קומט אויס, דעם שטן און די סטרא אחרא האָבן זיי 'פֶּאַרפֶּאַפֿט'. דאָס איז געווען די "מִרְמָה". [און] דאָס איז געווען דער סוד, [ווייל] ס'איז אַרויסגעקומען [דערפון] דער גאַנצער כַּחַת התורה.

קלט

[והשבטים הקדושים הם היו מסוגלים לזה בכח קדושתן, שיכלו אף להטעות את השמן. ואם כן באמת היה בזה חכמה נפלאה, וכמו שמפרש רש"י "בחכמה". אבל הכתוב קראו לשון "בְּמִרְמָה", כי היה 'תכלית' הדבר לְרִמּוֹת את הם' מ וכת דלילה. ואין זה גנות הצדיקים מה שהתורה הק' כתבה עליהם שעשו מִרְמָה, כי מִרְמָה בזה הוא שבחם וכבודם, דְּהִמְרָמָה עצמה חכמה גדולה הוא בעצת התורה, אשר לאו כל אדם זוכה לזה. (דברי יואל). וגם נמצא דהדרש והפשט בקנה אחד עולים, ומיושב כל הדקדוקים שבקושיא כב].

^{כב} כדכתיב בספר יהושע (י, יב-יז): אַז יִדְבַר יְהוֹשֻׁעַ לַה' בַּיּוֹם תַּת ה' אֶת הָאָמְרִי לִפְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל, וַיֹּאמֶר לְעִינֵי יִשְׂרָאֵל שָׁמַשׁ גִּבְעוֹנָן דּוֹם וַיֵּרֶחַ בַּעֲמֻק אֵילָנִין. וַיֵּדֶם הַשֹּׁמֵשׁ וַיֵּרֶחַ עֲמֹד עַד יָקָם גּוֹי אֲיִכְיוֹ, הָלֹא הִיא כְּתוּבָה עַל סֵפֶר הַיִּשָּׁר, וַיַּעֲמֹד הַשֹּׁמֵשׁ בְּחֻצֵי הַשָּׂמִים וְלֹא אָץ לְבֹא בַּיּוֹם תָּמִים. וְלֹא הָיָה בַּיּוֹם הַהוּא לִפְנֵי וְאַחֲרָיו, לְשִׁמְעַה ה' בְּקוֹל אִישׁ, כִּי ה' נִלְחָם לְיִשְׂרָאֵל.

^{כג} ולכן עד שלא בא היום שהגיע הזמן למשוך את דוד למלך, לא ידעו מהלכה זו דעמוני ולא עמונית, אלא ראשי הדור בלבד, כי כל ענין מלכות בית דוד היה עד אז בהסתור ובסוד.

^{כד} לאנשי שכם. או לשאר האומות שנתקבצו אחר כך ללחום בבני יעקב.

קמ

ישוב קושיא כג - מדברי יואל

[גם אתי שפיר מה שהוסיפו השבטים בתנאם לומר "והיינו לְעַם אֶחָד", מה שלא היה בתנאי שכם וחמור. כי דוקא על ידי מאמר זה עלתה בידם להשיג את המבחק, ובוהו הוא שהטעו את הס"מ ואת כל אנשי עיר שכם, שהיו כולם משתוקקים להשגת דבר זה להיות ח"ו בני ישראל עמהם לְעַם אֶחָד, ורק עבור זה מסרו נפשם לסכנת המילה כנוכר. (דברי יואל)].

קמא

המשך ההקדמה לישוב קושיא ל

אף שהיה סיבה מן השמים לכל ענין זה, עבור נשמת רחב"ת, ועבור שבט מנשה ואפרים ויהושע בן נון. מ"מ היה הכרח אחר כך לעקום ולאברם מן העולם, כדי שלא ישאר בעולם הבעלי העבירה, ולא יכניסו הרהורים ופגם בהכלל ישראל, ובכח מסורת התורה שנשתלשל על ידי יהושע בן נון, ורחב"ת ונהגם שהבאנו כי עצם ענין מעשה שכם היה מן השמים, עבור נשמת רבי חנינא בן תרדיון, ועבור השתלשלות שבט מנשה ואפרים ובתוכם יהושע בן נון שעל ידו היתה המשך מסורת התורה].

נאָר אף על פי כן, ס'איז דעך אָבער 'דאָך' אַ זוהמא דאָרטן געווען, ס'איז דאָך געקומען פון אַ חמור^ס, פון אַזאַ כַּח הַטומאָה.

קמב

ס'איז אַ פֿלוגמאָט (חולין עט). אם חוששין לזרע האב. [ודינה עצמה הלא היתה צדיקת].

נאָר וואָס־זשע דען, אַזוי ווי ס'איז געווען [מן שכם, היה חשש שלא יהיה קלוקל באסנת וזרעה מכח זה].

[וכדמינו] מילא פון תַּרְחִין אפילו, וואָס ס'איז געווען. האָט מען אויך געמוזט ליידין, איז געבוירן געוואָרן איוב^ס.

על כל פנים האָט מען געמוזט [לאברם, ווייל] מ'האָט דאָס געמוזט עוֹקר זיין.

קמג

איבערדעם האָבן זיי געמוזט די טומאָה עוֹקר זיין, דעס זאָל פֿטל ומבוטל ווערן. [וכשהרגו לשכם ואנשי עיר] דאָס איז געגאָנגען ביז צום שוֹרֶשׁ [שעקרו בזה את כל טומאתם עד שורשם], כדי ס'זאָל בלייבן [הכח התורה נקי], ס'זאָל בלייבן אַ נַצְחִיּוּת, ס'זאָל בלייבן זיך ומזוכָה, אַז 'דעס' זאָל אינגאָנצן נַעֲקָר ווערן, ס'זאָל בלייבן [באסנת] נאָר דער כח פון איר [דינה, ולא של שכם].

[ווייל] חלילה וחלילה אַז זי העט אויך גיווען געהאַט עפעס אַן אָרס געהאַט פון אים' [שָׁכַם], אַז ס'העט גיווען געבליבן עפעס [בעולם], העט עס געווען גיווען אַ לְכָלוֹךְ - אַ פֿגֶם - אין דער גאַנצער שְׁלִשְׁלֹת [של שבט מנשה ואפרים, והשתלשלות מסורת התורה] וואָס ס'איז אַרויסגעקומען [מיסוף הצדיק חזרעו], העט גיווען געפעלט פונעם פֿך הַתּוֹרָה [של יהושע בן נון], און רבי חנינא בן תרדיון .. העט עס געווען אַ גרויסער 'פעלער' [=חסרון בכח הקדושה].

^ס כשם אבי שכם. ועיין עוד בגמרא (יבמות סב. ועוד) שקורא לגוים "עם הדומה לחמור".

^ס שהיה גלגול תרח. ודינה בת לאה היתה גלגול אַמְתְּלָאִי אשת תרח, ונשאת לאיוב, ולכן לקה איוב בצרעת כדי למרק כח הטומאה, וכמבואר באורך בשער הפסוקים, ובליקוטי תורה, ריש ספר איוב, עיי"ש, ובשער הגלגולים (הקדמה טו).

קמד ישוב קושיא ל

וזהו שהשיבו שמעון ולוי ליעקב אבינו הכוונה יְעֻשָׁה אֶת אַחֻתְנָה, ומפרש בתרגום יונתן וירושלמי, שאמרו שעשו כן כדי שלא ידברו מזה "בבתי מדרשים", והיינו שלא יגיע מזה פגם בהמשך המסורה וכח התורה שלומדים בבית המדרש דאָס האָט ער מוֹרָא געהאַט, [אז] מ'וועט זאָגן בְּבֵית פְּנִישֶׁתְּהוֹן "ובבית מִדְרָשִׁיהוֹן" וועט מען זאָגן, [ווייל] ס'וועט זיך 'פעלן' [כח התורה] אין די בְּתֵי מִדְרָשִׁים, ס'וועט זיין אַ פֶּגֶם אין דער כַּח הַתּוֹרָה. דעס האָבן זיי געזאָגט [הכוונה יְעֻשָׁה אֶת אַחֻתְנָה]. אַזוי ווי ער זאָגט דער תרגום יונתן און ירושלמי, ביז צו די ס'זאָל בלייבן קאָן דאָס זיין אַ 'פעלער', אַז מ'וועט דאָס נישט מ'עביר זיין מן העולם 'די טומאָה'. איבערדעם דאָס קאָן זיין מיינט ער, דאָס קאָן זיין מיינט דער תרגום יונתן. [ובזה מיושב היטב גם קושיא כח, להבין מה השיבו שמעון ולוי ליעקב, באומרם הכוונה יעשה את אחותינו. ועל דרך שמפרש התרגום יונתן].

קמה

נאָר וואָס דען, ס'קען זיין פשוט אויך [בביאור דברי התרגום יונתן וירושלמי, וכדיבאר עור להלן באות קפס"ו אופן שני כזה]. אַזוי ווי ס'שטייט דאָך [אז] מ'קאָן זאָגן פאַרשידענע פֿשִׁטִּים [בענין אחד].

קמו

הקדמה ל'ישוב קושיא כו-כז

כשהרגום בני יעקב ועקרו כל כח הטומאה שבא על ידם, נמצא שאו "צאו" בני ישראל מן כח הטומאה של אלו הרשעים היצט לאַמיר'זשע זען. היצט איז אַזוי, אַז זיי האָבן עס גאָר "עוֹקֵר" געווען [את כל כח הטומאה, ע"י שהרגו כל זכר מאנשי שכם], ממילא זענען זיי "אַרויס" פון דער טומאָה.

קמז

ועל דרך המבואר בענין "יציאת" מצרים, שאין עיקר הכוונה על יציאת הגשמים, אלא על היציאה מכחות הטומאה של מצרים [ועל דרך וואָס] איך פלעג צו זאָגן אייביג^ט, ס'איז ידוע, יְצִיאַת מִצְרַיִם איז נישט טייטש דוקא [אז] מ'איז 'אַרויס' מיט די פִּיס [מארץ מצרים], נאָר [דער עיקר איז וואָס] מ'איז 'אַרויס' [בִּפְשִׁט] פון די כוחות הטומאה.

אַזוי שטייט דאָך איבעראַל, אין פֿנימיות ברויך מען יְצִיאַת מִצְרַיִם, 'אַרויס' צו גיין פון די טומאַת מִצְרַיִם^ט.

קמח

[ועל דרך זה פירשתי בהפסוק] פֶּן יִנָּחֵם הָעָם בְּרֹאֲתָם מִלַּחֲמָה וְשָׁבוּ מִצְרֵימָה (שמות יג, יז), האָט מען נישט מוֹרָא געהאַט זיי וועלן צוריק גיין 'מיט די פִּיס'. וואָרן מ'לאָזט נישט [פון הימל], אַז דער בורא כל עולמים האָט נישט געוואָלט זיי זאָלן גיין העט מען נישט גיווען צוריק געגאַנגען.

נאָר וואָס דען, [החשש היה דשמא] אין די 'בחינה', אין די 'מדות', העט מען צוריק געגאַנגען קיין מִצְרַיִם^ט. [און] מ'דאַרף "אַרויס צו גיין" פון דאָרט.

^{טו} שידורפס אי"ה בחלק ב' מדרוש זה.

^{טז} עיין בס"ג כי תצא תשי"ג, ועוד בכ"מ בדברי רבינו.

^{טז} וכמו שפירשתי בהפסוק (ואתחנן ד, לה) אוּ הִנֵּסָה אֱלֹקִים לְבוֹא לְקַחַת לוֹ "גוי מקרב גוי", דהכוונה שהוציא הקב"ה מקרב ישראל את שורש הטומאה אשר היה טמון אצלם בקרב איש ולב עמוק בעת היותם בגלות מצרים. (דברי יואל). [ענין זה בדברי רבינו בכינוס כללי פרשת נשא תשכ"א, ובדברי יואל אמור עמוד רסה, ועוד בכ"מ].

קמט

ישוב קושיא בו

ולזה אמר הכתוב לשון מיותר "ויצאו", להורות על מה שהכניעו ועקרו את כל כח הקליפה של שכם ועירו, ויצאו לגמרי מזה ביציאה רוחנית

דאָס איז דער פֿשט קען זיין.

אַזוי ווי זיי האָבן גע'הרג'עט כָּל זָכָר, האָבן זיי מְכַנֶּיעַ געווען די גאַנצע קְלִיפָּה, איז געווען וַיִּקְחוּ אֶת דֵּינָה מִבֵּית שָׁכֶם "ויצאו".

דעמאָלטס זענען זיי "אַרויס" פון זיי.

וואָרן ווילאַנג זיי זענען געווען בעולם [עדיין לא נפטר מכל הטומאה שלהם] (וכדלעיל

באות קבח).

קנ

דער פֿשט איז נישט [כמובן הפשוט, כי באמת] זיי זענען נאָכנישט אַוועקגעגאַנגען [מביתם בפועל], וואָרן זיי האָבן דאָך [נאָך] געוואָלט גיין [בבית אנשי העיר, וכמו שנאמר אחר

כך בני יעקב] פֿאַו על הַחֲלָלִים [ויבזו העיר] (עיינ קושיא כז).

נאָר וואָס'זשע דען, [דער פֿשט איז, אז] זיי זענען "אַרויס" פון זייערע 'פּוֹחוֹת', פון די פּוֹחוֹת הַטּוּמְאָה.

קנא

ישוב קושיא בו

ולכן הקדים הכתוב ענין היציאה לענין הביזה, כי אלמלי לא היו עוקרים ומבטלים את כל כחות הטומאה של שכם, לא היו בני יעקב נוגעים בביזה שלהם, משום כח הפועל בנפעל. ורק עבור שעלה בידם "לצאת" מכל כוחות הטומאה, וכמאמר הכתוב "ויצאו", על כן פֿאַו על הַחֲלָלִים "ויבזו העיר".

איבערדעם קען זיין איז געווען פֿאַו על הַחֲלָלִים, [ולקחו הביזה].

[ווייל] ווען נישט, העטן זיי זיך נישט גיווען געטרויעט 'אַנצורירן' זייער פֿאַרמעגן, [ווייל] ס'איז כַּח הַפּוֹעֵל בְּנִפְעֵל, [והיו יראים שמא] ס'וועט זיי שאַדטן גאָר אפילו דאָס 'פֿאַרמעגן'.^א

[שהרי] אפילו דאָס געלט שאַדט [וואָס ס'קומט] פון בַּעֲלֵי עֲבִירוֹת. ווי איך האָב געזאָגט אַסאַך מאַל^ב, [דעס וואָס] ס'שטייט^ג [דבכל דבר יש] כַּח הַפּוֹעֵל בְּנִפְעֵל. [וממילא] זיי העטן נישט גיווען [אַנגעווענדט] בממונם של אנשי שכם].

^א וזהו דבר התלוי בבחירה, ועל כן היה אפשר שיעשו כן, כי אין מונעים מן השמים את הבחירה מבני אדם. (דברי יואל).

^א אף שלא יתחברו עם האנשים עצמם. וזהו ביאור לשון 'אפילו'.

^ב ענין זה נזכר בדברי רבינו בכמה מקומות לאין מספר, ובפרט במסיכות להחזקת הישיבה.

^ג באגרא דכלה (פרשת שופטים): על פי כבלתינו מרבותינו, כַּח הַפּוֹעֵל בְּנִפְעֵל, ממילא ממונו ורכושו של אדם שהאדם מסגלו על ידי מעשיו, הנה יש בממון ורכוש ההוא כַּח הַפּוֹעֵל. על כן נאסר לנו לפרוט מתיבת המוסקין (בבא קמא ק"ג). כיון שכל הפועל יש בממון ההוא, והאדם הכשר יקחנו לעצמו, הנה יגרום לנפשו פעולת זרות כפי כַּח הַפּוֹעֵל הנפשי מבעלים הראשונים. ועתה אם עיני שכל לך תבין את אשר לפניך, אשר בעינינו ראינו כמה אֲנָשִׁי שֵׁם אשר פִּתְּם הִצָּר לתבוע חלקם, והשתדלו בפרנסתם לקבל ממון מכל אדם, ונשארו אחר כך פְּלִים יִיקִים, כי הממון שסגלו מִבְּנֵי בְּלִי שֵׁם, דבק בם ובנפשם, וביבִּתָּה הַשְּׁלֵקֶת אֵשׁ אשר פִּעַר בקרבם באהבת היוצר כל. [וכן האריך בזה בכמה מקומות, עיינ באגרא דכלה פרשת ויקהל (בפסוק וכל חכם לב) ובאגרא דפרקא (אות פב), ובמגיד תעלומה (ברכות לב), ובהוספת מהרצ"א לספר סור מרע ועש"ט (אות נו), ועוד].

ועיקר הענין דכח הפועל בנפעל, מובא בתולדות יעקב יוסף (פרשת ויחי) בשם הרמב"ן, וכן נמצא הלשון בספרי תלמידי המגיד ממעזריטש, וכגון בספר התניא והקדושת לוי.

קנב

נֶאֱרָ וּוְאֵס דַּעַן, [וויבאלד] ס'איז אָבער געווען וַיִּקְחוּ אֶת דִּינָה מִבֵּית שָׁכֵם "וַיֵּצְאוּ", זיי זענען "אָרוּס" [מכוחותיהם, דורכדעם וואָס] זיי זענען בְּטֵל וּמְבוטָל געוואָרן די גאַנצע קְלִיפָּה, זיי האָבן עס אַזוי [עוקר געווען], זיי האָבן עס מיטן "שׁוֹרֵשׁ" האָבן זיי [זיי עוקר געווען, וכנרמז בפסוק] וַיִּהְיֶה גו' כָּל זָכָר, מיטן "שׁוֹרֵשׁ" האָבן זיי זיי אויסגעריסן, [וממילא] האָבן זיי מְכַנֵּיע געווען די גאַנצע כּוּחֹת הַטּוּמְאָה, און ס'איז געווען "וַיֵּצְאוּ". ממילא האָט געקאַנט זיין מ'זאָל פֿאוּ עַל הַחֲלָלִים "וַיִּבְזֹה הָעִיר" אָשֶׁר טָמְאוּ אַחֲתָם, דורך 'דעם' האָבן זיי הערשט געקענט "נעמען". פֿאַרקערט אדרבה, 'ווייל' ס'איז געווען "וַיֵּצְאוּ".

איבערדעם שטייט 'פריער' דער "וַיֵּצְאוּ".

רכ

ברכת הקודש

דער בורא עולם זאָל העלפֿן: דער פֿתֿ און דער זְכוּת [פון] אָבוֹתֵינוּ הַקְּדוּשִׁים [יעמוד לנו גם בדור הזה].
[כי] בעוונתו הרבים, מ'זעמיר געבליבן ערום וְעָרְיָה, אין א ביטערן דור, אין דעם גרויסן חֲשָׁכוֹת.
מ'האָט זיך נישט צו וואָס צו קערן און צו וואָס צו ווענדן, נאָר צום בורא כל עולמים אליין.
אין לָנוּ עַל מִי לְהִשָּׁעַן, נאָר עַל אָבִינוּ שְׁבַשְׁמִים.

רכא

דער בורא עולם זאָל העלפֿן:
אַז [ס'זאָל נתעורר ווערן] די תּפִּלוֹת פֿון יַעֲקֹב אָבִינוּ וואָס ער האָט געבעטן פֿאַר די אלע דורות. [שעל זה נאמר] וַיִּירָא יַעֲקֹב, ווייל ער האָט אָנגעקוקט 'דעם' מַצָּב.
קומט אויס, האָט ער 'אונו אויך' געזען, און פֿאַר 'דעם' האָט ער זיך אַזוי געפֿאַרכטן!
בעוונתו הרבים, ס'איז זיך געווען פֿאַר וואָס צו פֿאַרכטן!
נאָר דער בורא כל עולמים האָט דעך דאָך געהאַלפֿן, אין זְכוּת פֿון יַעֲקֹב אָבִינוּ.

דער בורא כל עולמים זאָל העלפֿן [ווייטער]:
מ'זאָל מיר די זְכוּת האָבן, מ'זאָל מיר דינען דעם באַשעפֿער בְּנִחַת וּבְשִׁמְחָה, מיט הִרְחַבַת הַדַּעַת.
מ'זאָל מיר זוכה זיין צו זען די יְשׁוּעָה שְׁלִימָה.
בהתרוממות קרן התורה וישראל, ובהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

